

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Nástin číselných funkcí v Tenachu

Diplomová práce

Autor:	Lukáš Klíma
Katedra:	Starý zákon
Vedoucí práce:	Doc. ThDr. Martin Prudký
Studijní program:	Evangelická teologie
Rok odevzdání:	2007

Věnování:

Tuto práci věnuji své ženě Olze, která převzetím většího dílu rodičovské péče o našeho syna Kryštofa, umožnila její sepsání.

Poděkování:

Za inspirativní podněty při vedení a pečlivé shlednutí průběžných výsledků děkuji vedoucímu práce Doc. ThDr. Martinu Prudkému.

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Nástin číselných funkcí v Tenachu“ napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.
2. Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 22. května 2007

Lukáš Klíma

AN OUTLINE OF NUMERICAL FUNCTIONS IN TANAK

This essay deals with the function of the numerical relations within the Hebrew Bible (Tanak). It proceeds on three levels. The first level presents the formative function of numbers, which by means of gematria influences the shape of proper names and numerical data. The second level is concerned with the compositional function of numbers, important for the formal aspect of poetic texts in particular. Any numerical datum is carrying out this function through deliberate number of forming elements (i.e. sections, words and letters). The third level focuses on the kerygmatic function of numbers, operative by commonly shared symbolism and illustrated by several historiographic and apocalyptic texts. The numerical symbols reflect the quality of objects they relate to and, at the same time, they contextualize them within Biblical canon.

KEYWORDS:

- biblical hermeneutic
- gematria
- kerygmatic function
- numerical composition
- numerical symbology
- Old Testament
- Tanak

OBSAH

Úvod	5
1. „GEMATRICKÝ ZŘETEL“	6
1.1 Nástin problematiky	6
1.2 Blíže k vymezení pojmu „gematrie“	7
1.3 Termín ad quo	8
1.4 Význam gematrie	11
1.4.1 Exegetický význam gematrie	12
1.4.2 Kosmologický význam gematrie	14
1.5 Příklady možného uplatnění „gematrického zřetele“.....	18
1.5.1 Jména a čísla abrahamovského cyklu	18
1.5.2 Dvacet dva patriarchů od Adama k Izraeli.....	22
1.5.3 Počet synů Izraele	25
1.5.4 Hospodin je (dvakrát) jeden.....	26
1.5.5 Dvojitá podoba jména „David“	30
1.5.6 Dvojitá podoba jména „Uza“	31
1.6 Souhrn	32
2. ČÍSELNÁ STRUKTURA TEXTU	33
2.1 Symbolický počet oddílů	33
2.2 Cílený počet slov.....	34
2.2.1 Kniha rodopisů Adama	35
2.2.2 Oddíly o šabatu v Tóře.....	37
2.2.3 Oddíly o šabatu a soudu v Izajášovi.....	39
2.2.4 Jonášův žalm	40
2.2.5 Žalm 23	41
2.2.6 Žalm 127	42
2.2.7 Žalm 67	42
2.3 Cílený počet písmen.....	43
2.4 Souhrn	44
3. ČÍSLOVKA JAKO ZVĚSTNÁ VELIČINA	45
3.1 Nástin problematiky	45
3.2 Dějepravné dílo Tóry a Předních proroků.....	46
3.3 70 let v Zadních prorocích a Spisech	50
3.4 Časové údaje v apokalyptice.....	51
3.5 Desatero	54
3.6 Počty Jobova majetku	55
3.7 Počty Izraelců na poušti	56
3.8 Souhrn	56
Závěr	57
Použitá literatura	59

ÚVOD

Název této práce „Nástin číselných funkcí v Tenachu“ vypovídá o tom, že v ní půjde o základní představení a ilustraci různých rolí, které hrají v rámci kanonického textu Tóry, Proroků a Spisů čísla. Nepůjde ovšem jen o explicitní číselné údaje, které se v textu přímo vyskytují, ale také o možnosti číselných průmětů do textu skrze gematrii a skrze formální výstavbu či tvar textů. Celá práce tak chce být příspěvkem k hermeneutice biblických čísel, kterou nepojímám pouze tradičním způsobem pojednávání o číselné symbolice, ale pokusím se o komplexnější pohled na způsoby, kterými číslo mohlo ovlivnit podobu masoretského textu.

To se mohlo dít na rovině „gematrického zřetele“, tedy ohledem na numerickou hodnotu písmen hebrejské abecedy. Přezkoumám, zda je možné, že byly některé údaje v Tenachu utvářeny tímto vlivem a naznačím rámeček, ve kterém má z hlediska biblistiky smysl se tímto fenoménem zabývat. Nedílnou součástí pak budou tvořit konkrétní příklady, které budou mít za cíl tuto „číselnou funkci“ v daných textech názorně představit.

Motivací pro tento okruh bádání je mně židovská tradice zacházení s Písmem, která již od dob tanaitů gematrický způsob výkladu uplatňuje. První velký celek této práce bude tedy věnován fenoménu gematrie, jejímu významu a možnostem jejího vlivu na jednotlivé výrazy hebrejského textu.

Další číselnou funkcí, kterou budu sledovat, je „fungování“ čísla jako pořadajícího faktoru textových struktur. Číslo se v textové struktuře může uplatnit v průmětu do počtu kompozičních elementů. Půjde tedy o sledování refrénů, které člení text na cílený počet oddílů, ale především o počty slov a možná i písmen, které přináší sdělení o vymezení textového celku, jeho centrální zvěsti a dokreslují jeho verbální výpověď o výpověď numericko-symbolickou.

Třetí kapitola se zaměří na explicitní číselné údaje, které se v Tenachu nacházejí a bude se jim snažit naslouchat jako zvěstným veličinám. Funkcí čísla v tomto případě bude jeho teologumenon - teologická výpověď, která vyplývá z jeho obecně sdílené symboliky a z kontextu jeho použití.

Po uvedeních do jednotlivých problematik se budu vždy snažit uvést názorné příklady, které jako ilustrace konkrétních „číselných funkcí“ ve vybraných textech nastíní některé možnosti, jak při synchronní exegezi zohledňovat numerické výpovědi.

1. „GEMATRICKÝ ZŘETEL“

1.1 Nástin problematiky

„Číslo a písmena patří k nejdůležitějšímu systému znaků kultury. Zatímco však abeceda a jí vytvořená slova jsou bezprostředně přičítány aktuální řeči a kultuře, mohou se čísla posuzovat s universální platností. Jsou vzdálena regionálním zvláštnostem a náboženským či ideologickým přesvědčením. Nikdo, ať už je ateista, muslim, Žid či křesťan, se nebude hádat, že $10 + 5 = 15$. Ovšem, co když $10 + 5$ rovná se nejen 15, ale taky „Bůh“? „ $5 + 10 = \text{Bůh}$ “ je rovnice z čísel a písmen, která se pne mezi matematikou a náboženstvím a zprostředkovává poselství, které lze rozluštit jen se znalostí hebrejštiny jako alfabeticko–numerického systému znaků a s vědomím její možné svatosti.“¹

Legitimita zkoumání, zda percepce hebrejské alefbety jako alfabeticko–numerického systému může relevantně přispívat k porozumění Tenachu, je dána skutečností bohaté výkladové tradice, která počítá s tzv. „gematrií“. Gematrie jako výkladový systém, který vychází z číselné hodnoty dvaadvaceti konsonant hebrejské alefbety, je jednou z důležitých a rozšířených metod rabínské exegeze,² ale lze se s ní setkat také u některých exegetů křesťanských.³

V této souvislosti není bez zajímavosti, že hebrejský kořen ספר, který ve tvaru aktivního participia označuje písaře, později znalce Písma („písmáka“), znamená také „počítat“⁴. O opisovačích Písma víme, že písmena nejenom psali, ale taky

¹ Tyradellis, Daniel; Friedlander Michal S.; Hürlimann, Annemarie: $10 + 5 = \text{Gott}$, Die Macht der Zeichen. Jüdisches Museum, Berlin 2004, s. 9. Kniha v rozličných oblastech židovského života (škola, hra, banka, kuchyň, laboratoř, úřad) představuje jako centrální téma vícevrstevnost znaků hebrejské abecedy, tedy prostupnost hranice mezi písmeny a čísly. Kvůli možné záměně s Božím jménem יה se hebrejsky číslo 15 píše jako טו tedy 9 a 6.

² Např. rabi Eliezer ben rabi Jose ha-G'lili (kolem roku 200 n.l.) ji uvádí ve svém 29. hermeneutickém pravidle.

³ Sem patří patrně výzva: „Kdo má rozum, ať sečte číslice té šelmy...“ (Zj 13,18). Prvním jejím křesťanským mimokanonickým dokladem je list Barnabův 9,8. Ve středověku ji používali známí křesťanští kabalisté: Giovanni pigo della Mirandola (1463-1494), Johannes Reuchlin (1455-1522) či Agrippa z Nettesheimu (1486-1535). Později např. G. Fohrer, G. R. Driver a F. Zimmermann. V poslední době H. A. Hutmacher: Symbolik der biblischen Zahlen und Zeiten. Schöningh – Paderborn 1993. U nás ji mohutně explikuje v příloze ke své disertační práci, předložené na ETF UK v roce 2005, J. Kouba: Kritika Wellhausenových Prolegomen k dějinám kultu a Izraele.

⁴ Wilhelm Gesenius hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament, s. 573, heslo ספר, Verlag von F.C.W.Vogel, Leipzig 1899.

počítali.⁵ Psaní a počítání spolu v židovské tradici prostě souvisí. Otázka této kapitoly tedy je, zda konkrétní podobou této souvislosti při sepisování Tenachu mohl být právě také „gematrický zřetel“.

1.2 Blíže k vymezení pojmu „gematrie“

Hebrejský výraz גמטריא bývá odvozován buď z řeckého slova γεωμετρία (matematika), nebo γραμματεία (písmena), podrobně obě varianty zvažuje ve své disertační práci Richard Weisskopf.⁶ Obojí odvození do jisté míry odpovídá tomu, oč v gematrii jde, totiž o počítání hodnoty jednotlivých písmen hebrejských slov. Řecký původ tohoto pojmu zároveň napovídá, že se jedná o jev, který se utváří v židovství řecké kultury.

Řečtina má ovšem pro tento fenomén vlastní výraz ισοψηφια, který souvisí s kamínky (ψηφοι), s jejichž pomocí se prováděly početní operace. Vlastním hebrejským ekvivalentem pro označení „gematrie“ by při tom mohl být výraz אותיות (písmena).

Weisskopf na konkrétních citacích z rabínské literatury dokládá, že: „Rabínský judaismus používá termín ‚gematrie‘ také ve významu geometrických výpočtů a potažmo ‚nebeské geometrie‘“.⁷ Vlastní pojem „gematrie“ se jako označení pro počítání písmen „nevyskytuje v jeruzalémském talmudu (Jerušalmi) a palestinských midraších (GnR, LvR, PRK),⁸ ale její použití je zde poměrně časté..., pojem ‚gematrie‘ vystupuje v tomto významu [ve významu počítání hodnoty písmen, pozn. L.K.] v babylonském talmudu (Bavli) TanB a Tan.“⁹

Ve vztahu ke zkoumání číselných funkcí v Tenachu půjde o číselné hodnoty slov, tedy o naposledy uvedený význam pojmu „gematrie“. Potenciální vliv gematrie na podobu některých slov nebo na uvedení některých explicitních číselných údajů, budu nazývat „gematrickým zřetelem“, kterým tedy při ustalování konsonantního textu

⁵ Např. v Tóře napočítali 400 945 písmen. Židovská tradice, jak ji zmiňuje ortodoxní rabín Marc Stern v rozhovoru o Desateru s H.G. Pöhlmannem, ví o tom, že „... text Desatera v Exodu 20 má 613 písmen.“ (Pöhlmann H.G., Stern M.: Desatero v životě židů a křesťanů. Vyšehrad, Praha 2005, s. 25).

⁶ Weisskopf, Richard: Gematria, Buchstabenberechnung, Tora und Schöpfung im rabbinischen Judentum. disertace v Tübingen 1975, s. 7-15.

⁷ Weisskopf, s. 21.

⁸ Veškeré zkratky a názvy rabínské literatury uvádím podle: Stemberger, Günter: Talmud a midraš. Vyšehrad, Praha 1999.

⁹ Weisskopf, s. 190.

Tenachu rozumím působení percepce písmen hebrejské abecedy zároveň jako čísel od 1 do 400.¹⁰

Možné uplatnění tohoto zřetele budu sledovat na vybraných vlastních jménech a explicitních číselných údajích, neboť tyto dvě oblasti se mně pro zkoumání možného vlivu gematrického zřetele zdají být nejvhodnější. Konkrétní podoba vlastních jmen a číselných údajů je totiž do jisté míry nezávislá na příběhu, který o nich pojednává. Zápletka má stejnou výpovědní hodnotu ať je jejím aktérem Abram (Gn 12,10-20), Abraham (Gn 20) nebo Izák (Gn 26,1-14). Podoby vlastních jmen a explicitní číselné údaje se navíc často mezi masoretským textem a starověkými překlady (např. Septuagintou) rozcházejí a přesto si i tyto překlady zachovaly statut posvátných textů.

Gematrické souvislosti, které mohou mít svůj vliv v textu hebrejském, jsou nepřeložitelné a vnímatelné jen se znalostí hebrejštiny jako alfabético–numerického systému znaků. Gematrická hodnota slov se rámci ustalování hebrejského textu mohla snadno změnit pouze psaním plene či defektive nebo použitím či vynecháním členu (ה).

Žádný explicitní číselný údaj v celém Tenachu ovšem není uveden znaky א, ב, ג, ... , všechny jsou slovně vypsány tvary číslovek אחד, שנים, שלש, ... Tato skutečnost navozuje otázku, zda je číselný význam hebrejských znaků v době stabilizace konsonantního textu historicky vůbec myslitelný, či zda má použití písmen jako číslic původ až v době, kdy je již text v konsonantní podobě definitivně ustálen.

1.3 Termín ad quo

Představy o vzniku konsonantního textu Tóry jsou velmi různorodé. Israel Finkelstein spatřuje na základě archeologických objevů vznik textu v době vlády krále Jošiáše (640 – 609),¹¹ Tóru je možné také vnímat jako dokument perské imperiální autorizace,¹² tedy jako text z doby vlády Artaxerxa I. (465 – 424), E.

---

¹⁰ 1=א 2=ב 3=ג 4=ד 5=ה 6=ו 7=ז 8=ח 9=ט 10=י 20=כ 30=ל 40=מ 50=נ 60=ס 70=ע 80=פ 90=צ 100=ק 200=ר 300=ש,ש 400=ת.

¹¹ Finkelstein, Israel; Silberman, Neil A.: Keine Posaunen vor Jericho - Die archäologische Wahrheit über die Bibel, C. H. Beck Verlag, München 2002.

¹² Takto poprvé Peter Frei v referátu z 27.11.1982 na konferenci pro Schweizerische Gesellschaft für orientalische Altertumwissenschaft.

Blum udává pro konsolidaci Tóry přibližně rok 400, F. Crüsemann 350, B. J. Diebner neváhá jít ještě dále, konkrétně do doby vlády Hasmonejců (135 – 67),¹³ Absence konsenzu zde není ve vztahu k tomu, co uvádí C. Schedl,¹⁴ rozhodující: „Použití hebrejských písmen jako čísel je jistě doložitelné z makabejské doby, jde ale pravděpodobně zpět do starých časů. Již Sargon II. z Ašuru (721 – 705) četl svoje jméno jako číslo: ‚Postavil jsem město a pojmenoval je Dur-Šarrukin; 16 280 loktů – číselná hodnota mého jména – jsem udělal obvod jeho hradeb.‘ (Text u Luckenbilla II, č.108). Po podrobném zkoumání dochází K. Jaritz, *Geheimschriftsysteme im Alten Orient* (Adeva 8/1966) k následujícímu závěru: ‚...pozdější číselné spekulace pythagorejců, které se táhnou až k posledním konsekvencím v kabale, totiž slovně – číselné ekvivalence, sahají svými kořeny zpět až do babylónské doby.‘“¹⁵

O tom, že metody podobné gematrii byly součástí intelektuální tvorby starověké Mezopotámie již v předexilní době svědčí také Jean-Jacques Glassner: „Mezopotámci, kteří prokázali tolik důvtipu při hře se slovy a znaky svého písma, si též hráli s číslicemi a jejich zlomky. Když král Asarhaddon¹⁶ připomínal poslední dějinné události Babylónu své doby, vylíčil, jak Marduk potrestal zločiny jeho obyvatel, když napsal na „tabulky osudů“, ony tabulky, kam bohové zaznamenávali budoucnost lidského rodu a celého světa, že Babylón bude zničen na dobu sedmdesáti let. Ve svém nekonečném milosrdenství však své rozhodnutí odvolal, obrátil číslice a rozhodl, že město bude znovu obydleno již za jedenáct let. Tato přesmyčka je sama o sobě nesrozumitelná, pokud nevíme, že v klínopisném záznamu je číslovka jedenáct zapsána v obráceném pořádku klínopisných znaků

---

¹³ Např. v konvokační přednášce na ETF UK z 28.4.2006 - Úvahy k eklesiologické hermeneutice TaNaKu jako kánonu - uvádí: „Otázku datování je třeba si klást jako otázku po předpokládaných adresátech *tohoto* obrazu ‚dějin Izraele‘“. Adresátem obrazu dějin Izraele, který podává konečná podoba konsonantního textu Tenachu, jsou dle něho Židé za vlády hasmonejské dynastie.

¹⁴ Claus Schedl, který působil jako profesor orientalistiky a biblistiky na Karl Franzes-Universität ve Štýrském Hradci, rozvinul svoje základní dílo „*Baupläne des Wortes, Einführung in die biblische Logotechnik*“ (Herder, Wien 1974) o použití čísel v orientálním písemnictví jako utvářejícím elementu textů, také na látce Starého zákona. Uvádí, že „antické dílo platilo jen tehdy za dokonalé, když jeho pozemské rozměry odpovídaly stanoveným měřítkům nebeským. Tím se nutně odkazuje na význam čísla v antickém myšlení.“ (s. 45 a 46). Schedlův „objev“ spočívá v pozorování, že to neplatí jen o dílech ze dřeva a kamení, ale také o literárních dílech, budovaných ze slov. Na Schedlovo dílo se odvolává i současný nestor evropské numerologie, prof. C. I. Labuschagne: „Rakouský orientalista a biblista, prof. Claus Schedel, pomocí velkého počtu textů nezvratně prokázal, že biblické texty jsou číselnou kompozicí“ (citát z přebalu Schedlovy knihy *Zur Theologie des Alten Testaments. Der Göttliche Sprachvorhng in Schöpfung und Geschichte*. Herder, Wien 1986). Schedlova logotechnická metoda, která předpokládá výstavbu antických textů (včetně Tenachu) na základě číselných struktur, se ovšem gematrií blíže nezaobírá. Dílo tohoto autora ještě připomenu ve druhé kapitole věnované této problematice.

¹⁵ Citováno podle Schedl 1974, s. 45 a 46.

¹⁶ Asyrský král Asarhaddon vládl v letech 680-669 ante.

znázorňujících číslovku sedmdesát. Žádná z těchto operací není neopodstatněná, jsou to skutečné základy mezopotámské intelektuální tvorby. Používané metody jsou blízké postupům, jež rabínské názvosloví označovalo jako notarikon a gematrie. Byly však nadány takovým mistrovstvím, že notarikon a gematrie jsou vedle nich pouhou dětskou hrou.¹⁷

Uvedené historické příklady dokládají užití numerické symboliky gematrického typu v „biblických dobách“, ne však přímo v hebrejských textech. Encyclopaedia Judaica uvádí, že hebrejská písmena potkáváme jako čísla až v době druhého chrámu, potažmo v helénistické době: „Použití písmen jako čísel je u Židů prokazatelné teprve od 2. stol. ante, dříve je dosvědčeno u Řeků, kteří je patrně převzali z Asyro–Babylónie. Proto nemohou mít všechny talmudické číselně–gematrické interpretace biblických míst význam výkladu textu v pravém slova smyslu, nýbrž jen čistě symbolicko–mnemotechnický nebo homileticko–hagadický charakter.“¹⁸

Podrobně se otázkou, od kdy je v judaizmu myslitelné použití gematrie, zabýval ve své disertační práci Richard Weisskopf: „Zatímco ještě H. L. Ginsberg jako na nejranější doklad gematrie poukazuje na mince z židovsko–římské války (66 – 70 n.l.) a na základě ranných mišnajot – M’na 8,1.3.6 a Šek 3,2 – se domnívá, že přechod od řeckých k hebrejským číselným znakům nastal někdy mezi událostmi popsanými v mišnajot a židovsko–římskou válkou, našel se mezitím velký počet starších mincí, které používají hebrejská písmena jako číselné znaky ... Nejstarší doklad pro použití hebrejských písmen jako čísel představují měděné mince Alexandra Janaje (103 – 76 ante), které byly vyraženy ve 25. roce jeho vlády. Jedná se o dvojjazyčné, řecko–aramejské exempláře, ... na těchto mincích je čitelný nápis מלכא אלכסנדרוס שנת כה – „král Alexandros roku כה“ (25).“¹⁹

Ad quo pro použití písmen jako čísel v judaizmu je tedy na základě externí evidence prokazatelně přelom 2. a 1. stol. ante. Na této době se také shodují uvedení autoři. Dřívější použití je myslitelné, nelze je ovšem jednoznačně doložit.

Nad skutečností, že jsou v Bibli všechny číselné údaje vypsány číslovkami, přestože epigrafní nálezy (závaží, ostraka, mince) ukazují, že ve starozákonní době měli Izraelci znaky pro čísla, se pozastavuje docent katedry starozákonní vědy v Augsburgu Jürgen Werlitz a konstatuje: „Pravděpodobně je to tak, že redakce

¹⁷ Glassner, Jean-Jacques: Mezopotámie, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2004, s. 217.

¹⁸ Horodezky, S.A.: heslo „Gematria“ in: Encyclopaedia Judaica. Siebenter Band, Verlag Eschol A.-G., Berlin 1932, s. 171, 172.

¹⁹ Weisskopf, s. 39, 40.

nahradila znaky pro čísla číslovkami. Náznaky toho, že tomu tak bylo, jsou především v takzvaném seznamu navrátilců v knize Ezdráš a Nehemjáš. Tyto seznamy v Ezd 2 a Neh 7 jsou téměř identické, pouze některá čísla se liší. Rozdíly mohou být vysvětleny, když se přijme, že v originálních seznamech byly použity cifry.²⁰

Podobně píše J. de Fraine o číslech, která jsou uváděna pomocí písmen: „Toto muselo být poměrně brzo používáno také v Izraeli. Různé varianty biblických textů lze vysvětlit skrze falešné či odchylné čtení čísel uvedených písmeny.“²¹ Jako příklad uvádí srovnání čísel z 2S 24,13 a 1Pa 21,12 a vykládá následovně: „Kde 2S 24,13 četla ז (= 7) mělo paralelní místo v 1Pa 21,12 ג (= 3).“²² De Fraine tedy předpokládá, že rozdílný číselný údaj nastal kvůli jeho původnímu uvedení pomocí znaků pro písmena, která jsou si v kvadrátním písmu podobná a která byla při přepisu zaměněny ($\text{ג} \Leftrightarrow \text{ז}$).

Z výše uvedených skutečností opatrně uzavírám, že použití hebrejských znaků jako čísel nelze v době ustálení konzonantního textu Tenachu jednoznačně vyloučit z časových důvodů. Tenach, obzvláště Tóra, je důležitým dokumentem identity svých tradentů a jako taková se v rámci svého konečného ustalování patrně částečně časově překrývá s tradicí, která již pojímá písmena zároveň jako čísla. Díky tomuto překrývání je gematrický zřetel v konečné podobě konzonantního textu přinejmenším myslitelný. Tento závěr vede k otázce po jeho významu (podkapitola 1.4) a po tom, zda lze v Tenachu nalézt příklady jeho uplatnění (podkapitola 1.5).

1.4 Význam gematrie

Význam gematrie se ukazuje ve dvojí rovině, podle dvojího významového použití tohoto termínu v rabínské literatuře. První a častější význam se používá pro počítání hodnoty písmen: „Protože jsou systémy výměny písmen na matematických základech obvykle spojeny s geometrickými představami, je blížká domněnka, že termín gematrie (odvozený od řeckého γεωμετρία) pronikl tímto způsobem do

---

²⁰ Werlitz, Jürgen: Das Geheimnis der Heiligen Zahlen. Ein Schlüssel zu den Rätseln der Bibel. Marixverlag, Wiesbaden 2004, s. 34.

²¹ J. de Fraine: heslo „Zahl“ in Haag, Herbrt: Bibel-Lexikon. Benzinger Verlag Einsiedeln, Zürich – Köln 1982, s. 1736.

²² Ibid.

rabínského židovství a byl používán pro označení číselné hodnoty písmen.²³ Odtud pak nabývá gematrie svůj význam pro použití v exegezi.

Druhý význam gematrie, jak již bylo zmíněno při bližším vymezení tohoto pojmu, se vyskytuje v astronomickém okruhu, kde označuje „nebeskou geometrii“. Odtud plyne pro gematrii význam v rovině kosmologické. Protože je gematrická hodnota jednotlivých písmen v řádu jednotek, desítek a stovek dána pořadím hebrejské abecedy,²⁴ je potřeba k dokreslení tohoto významu také nahlédnout, jaká je v židovské tradici připisována důležitost alefbetě a jejímu uspořádání ve vztahu k uspořádanosti kosmu.

1.4.1 Exegetický význam gematrie

Vymezit nebo aspoň naznačit hranice vlivu gematrického zřetele na konečnou podobu kanonického textu a pokusit se odtud stanovit jeho relevanci pro hermeneutiku Tenachu, je velmi nesnadné, neboť na gematrickém základě pozdější podání, jak židovské tak křesťanské, uplatnilo celou řadu numericko-exegetických spekulací, které v rámci bohatství těchto výkladových tradic přinesly velmi různorodé závěry.

Na židovské straně představuje tuto tradici např. již výše zmíněný rabi Eliezer ben rabi Jose ha-G'lili (kolem roku 200 n. l.) ve svém 29. hermeneutickém pravidle,²⁵ nebo později francouzští středověcí kabalisté, kteří tento systém rozšiřují o koncová písmena, čímž se dostávají až ke svébytnému znaku pro hodnotu 900 (קף).

Na křesťanské straně je patrně prvním příkladem použití gematrie při exegezi „Starého zákona“ List Barnabášův (kolem roku 100 n. l.), který takto vysvětluje číslo 318 v Gn 14,14. Narozdíl od několika výkladů talmudických neuvádí však toto číslo do souvislosti se jménem Eliezer, ale za použití hodnoty řeckých písmen je vztahuje na Ježíše a jeho kříž: „...Abraham, jenž první dával obřízku, v duchu prohlédl a obřezal v Ježíše, vzav poučení tří písmen. Praví totiž: ‚A obřezal Abraham z domu svého mužů osmnáct a tři sta.‘ Jaké poznání mu tehdy bylo dáno? Vizte, že nejprve osmnáct, pak udělal pomlku a říká tři sta. Osmnáct (I deset H osm): máš Ježíše. Aby kříž měl v T milost, proto říká i tři sta. V těch dvou písmenech tedy zjevuje Ježíše a

---

²³ Weisskopf, s. 276.

²⁴ Dále ji budu nazývat „alefbetou“.

²⁵ viz. Třicet dva midot in: Stemberger, Günter: Talmud a midraš, Vyšehrad, Praha 1999, s. 50, 51.

v tom jednom kříž.²⁶ V této souvislosti se nabízí otázka, zda autor Barnabášova listu věděl o gematrické spojitosti čísla 318 se jménem Eliezer a chtěl na základě této metody představit alternativní, jemu vlastní, tedy christologický výklad.

Gematrické spekulace dosáhly největšího „christologického“ rozkvětu v tzv. „křesťanské kabale“. Velký křesťanský kabalista Giovanni Pico della Mirandola (1463 – 1494) měl základní tezi, že „žádná věda nás nepřesvědčuje více o božskosti Krista než právě kabala“.²⁷ Další významní křesťanští kabalisté byli Johannes Reuchlin (1455 – 1522) a Agrippa z Nettesheimu (1486 – 1535). Poslední jmenovaný tvrdí, že Mojžíšův Zákon obsahuje také vnitřní a tajný smysl, který vystihuje kabala, která vypovídá i o příchodu Krista a vyžaduje své doplnění křesťanským zjevením. Židovské zjevení v interpretaci kabaly vede podle Agrippy přímo ke křesťanství a boží jméno dosahuje svého plného významu ve jménu Ježíše Krista. Jako názorný příklad zde může posloužit Mirandolův výklad Nu 21,9. „Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerď. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstal naživu.“ Měděný had (נחש 358) ukazuje podle Mirandola na Mesiáše (משיח 358) na základě jejich shodné číselné hodnoty, proto vyvozuje, že: „měděný had je tedy předzvěstí příchodu Mesiáše, který zachrání všechny uštknuté hříchem.“²⁸

Židovské a křesťanské uplatnění gematrie při exegezi Tenachu však většinou ukazuje, že byla používána v rámci těchto dvou různých tradic pro zdůvodňování velmi rozdílných stanovisek. Často také vystupovala v okultních souvislostech. Proto se může zdát, že významem gematrie bylo zašifrovat do textu nějaké zásadní poselství, které však má zůstat při zběžném čtení utajeno a je zjevné jen zasvěcencům. Takovéto pojetí gematrie by z Tenachu dělalo ezoterický text.

R. Weisskopf se naopak domnívá, že původně „významem gematrie není zatajení skutečného stavu věcí, nýbrž obsahová rozmanitost, potažmo ‚potence‘ slov“.²⁹

V závěrečných tezích své práce pak uvádí, že „gematrie ukazuje hloubku dosud skrytých vztahů mezi různými částmi Písma, aniž by přinášela něco zásadně

---

²⁶ List Barnabášův. in Spisy apoštolských otců. Kalich, Praha 1986, s. 46.

²⁷ Sadek, Vladimír: Židovská mystika, Fra, Praha 2003, s. 18-19.

²⁸ Fontana, David: Tajemný jazyk symbolů, Paseka 1994, s. 152. Tento příklad jsem vybral, protože dobře ukazuje, jak může „židovské zjevení v interpretaci kabaly“ (rozuměj gematrie) korespondovat s „křesťanským zjevením“ viz J 3,14.15.

²⁹ Weisskopf, s. 13.

nového.³⁰ Také podle halachy může být tato metoda použita jen proto, aby biblicky podpořila již známý výsledek.³¹

Myslím, že to je zásadní rozpoznání o významu, který může gematrie jako doplňková výkladová metoda sehrávat. Numericko–symbolická výpověď textu musí vždy korespondovat s jeho výpovědí verbální. Podobnou zásadu formuluje také pražský Maharal: „Podle pravidel práce s gematriemi je zapotřebí, aby mezi porovnávanými slovy byl hlubší vztah, který je pak číselnou shodou písmen potvrzen či lépe řečeno podtržen. Nelze si v žádném případě myslet, že každá dvě slova se stejnou gematrií patří k sobě. Tak mohou činit jen podvodníci, protože tímto způsobem lze docílit libovolného výsledku.“³² Gematrie tedy může mít smysl pro prohloubení, dokreslení či novou kontextualizaci verbálních sdělení, neboť prohlubuje textovou plasticitu a vrstevnatost. To ovšem platí za předpokladu, že Písmo nemá pouze jeden (verbálně-doslovný) význam.

Židovská synagoga pro výklad Tenachu nevyvinula žádnou jednotnou disciplínu, ale sloučila jeho studium s pestrostí rabínské tradice, která pojímá gematrii také v kosmologickém smyslu jako „nebeskou geometrii“. Dříve tedy, než budu sledovat na jednotlivých příkladech možné uplatnění gematrie ve vztahu k biblickému textu, nastíním nejdříve, pro dokreslení celkové situace, její význam kosmologický.

1.4.2 Kosmologický význam gematrie

Babylonský Talmud (Bavli) zaznamenává v traktátu Er 13a od rabiho Meíra (žák Jišmaelův, později Akivův) následující příběh: „Když jsem přišel k rabímu Jišmaelovi, zeptal se mně: ‚Můj synu, jaké je tvoje zaměstnání?‘ Odvětil jsem mu: ‚Jsem zapisovatel Tóry.‘ Tu ke mně promluvil: ‚Můj synu, buď opatrný při své práci, neboť je to práce, jako je práce boží. Když vynecháš byť jediné písmeno či jediné písmeno připojíš navíc, zničíš celý svět.“³³

Tento příběh odráží skutečnost, že Hospodin učinil svět skrze slovo: „Nebesa byla učiněna Hospodinovým slovem (ברבר יהוה) ... Co on řekl, to se stalo, jak přikázal,

---

³⁰ Ibid. s. 227.

³¹ Dohmen, Christof; Stemberger, Günter: Hermeneutik der Jüdischen Bibel und des Alten Testaments. Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 1996, s. 98.

³² Liva (Löw), Jehuda ben Becalel: Ner micva. O svátku Chanuka. Překlad Jan Divecký. Nakladatelství P3K, Praha 2006, s. 21. Proto Maharal vždy odkrývá mezi slovy, která uvádí do vzájemného vztahu na základě gematrie, hlubší významové souvislosti.

³³ Citováno podle Zenger, Erich: Aspekty biblické teologie stvoření in Koltermann, Rainer: Svět, člověk, Bůh. Volvox globator, Praha 2000, s. 103.

tak vše stojí.“ (Ž 33,6.9). Každý čin stvoření uvádí Tóra slovy: „Bůh řekl“. Rozhodnutí, kterými Bůh uskutečnil stvoření, sestávají z výroků. Ty se zase skládají ze slov a slova jsou tvořena písmeny. Svět byl tedy potažmo stvořen právě skrze písmena alefbety.³⁴

Toto pojetí zachycuje Sefer Jecira 2,2: „Dvacet dva Zakládajících písmen ... a s nimi On utvořil všechno, co je utvořeno a všechno, co bude utvořeno.“ (את כל היצור).³⁵ Písmena jsou vlastní stavební prvky, kameny, z nichž je vybudována stavba stvoření. Byla rozdělena do tří skupin, tři matky (א ב ג), sedm dvojitých, totiž oněch, které mají v hebrejštině raženou a třenou výslovnost (ד ה ו ז ח ט י כ ל) a zbývajících dvanáct. Toto dělení umožnilo vztah ke kosmologickým skutečnostem, sedmi zdvojeným odpovídá sedm planet a dvanácti jednoduchým dvanáct znamení zvířetníku.

Svět nebyl stvořen jedním, ale deseti výroky: „Deseti výroky byl stvořen svět“.³⁶ Těchto deset výroků se nachází v Gn 1. kapitole. Desetkrát zde čteme וַיֵּאמֶר אֱלֹהִים (verše 3, 6, 9, 11, 14, 20, 24, 26, 28 a 29). Odtud patrně pochází pojetí Sefer Jeciry, že Bůh utvořil vesmír třiceti dvěma stezkami moudrosti (1,1), tj. dvaceti dvěma písmeny alefbety (neboť každý stvořitelství výrok je tvořen písmeny) a deseti číslicemi, které se projevují v deseti sefirách. Těchto deset sefir odpovídá deseti výrokům stvoření.³⁷

Skutečnost, že písmena alefbety mají schopnost vyjádřit řád stvoření, lze nahlédnout také na porušení akrostichu v Ž 9 a 10. Tyto dva žalmy tvoří pozoruhodnou jednotu už tím, že oba mají 162 slov, tedy stejný počet.

Akrostich, který překlenuje tyto dva žalmy, je rozdělen napůl, první půlka alefbety (א-כ) je v žalmu 9 a druhá půlka (ל-ת) v žalmu 10. Tento akrostich je konstruován ob verš, to znamená, že každý druhý verš začíná následujícím písmenem alefbety. Tento pořádek je narušen na několika místech. Chybí v něm písmeno ט, které bychom čekali v 9,7 a pak řada písmen ז נ ס ע פ צ v 10,3-11. Tyto anomálie v natolik „prokomponovaném“ textu nemůžeme považovat za náhodné.

³⁴ Tóra začíná veršem Gn 1,1. Takto exponované místo vedlo mnohé k promýšlení těchto sedmi slov, která se skládají z celkem 28 písmen. Počáteční písmena těchto slov mají gematrickou hodnotu 22 (ה ו ה א א ב ג) a symbolizují tak všechna písmena alefbety.

³⁵ Citováno podle Kaplan, Aryeh: Sefer Jecira. Volvox globator, Český Těšín 1998, s. 130.

³⁶ Mišna, Avot 5,1.

³⁷ GnR 14,12.

Pro porozumění tomu, proč je akrostich narušený právě na těchto místech nám může pomoci zhodnocení obsahu a tematiky takto konstruovaných textů. Žalm 9 a 10 se tematicky pohybuje mezi chválou Hospodina za obhájení žalmisty před nepřáteli a žádostí o souzení svévolníka (רָשָׁע). Z těchto dvou modů chvály a prosby vybočuje oddíl 10,3-11. Tato část se zabývá introspekcí uvažování svévolníka a analyzuje, jak si ospravedlňuje své hříchy. V následující verši volá žalmista po tom, aby Hospodin povstal a rozpomněl se na ponižované (10,12). Právě „zdeformovaná“ logika svévolníka se vyskytuje na místě, kde v akrostichu chybí šest po sobě jdoucích písmen (ז - מ). Tato skutečnost nás může přivést k tomu, že kompletní alefbetický akrostich má reprezentovat řád stvořeného světa, ve kterém vládne Bůh. Zmínka o svévolníku, který představuje narušení Hospodinova uspořádání světa, přichází v místě, kde se také hroutí alefbetické uspořádání žalmů. Akrostich se vrací do svých kolejí v okamžiku, kdy žalmista volá po Hospodinově zásahu - קִינָה יְהוָה (10,12).

V žalmu 9 jsou první dvě písmena (א a ב) kompletní, na jedno písmeno připadají pravidelně dva verše, takže je regulérně pokrytý verš 2-5. Třetí písmeno (ג) obsahuje anomálii, neboť pokrývá pouze jeden verš (9,6). Tento verš obsahuje poprvé zmínku o svévolníkově. Porušení, které svévolník způsobí se dále projeví tím, že zcela chybí verše, které by pokrývaly následující písmeno ד a ještě další písmeno ה zaujímá pouze jeden verš (9,7). Správné pořadí akrostichu je obnoveno až v místě, kdy verš písmene ו proklamuje וַיְהוָה לְעוֹלָם יִשָּׁב (9,8). Hospodinovo jméno je klíčovým slovem ve čtyřech verších (8-11), které písmeno ו pokrývá. Tetragram je prvním, posledním a prostředním slovem těchto veršů. Hospodin svým soudem obnovuje narušení, které způsobuje svévolník. Tato obnova se projeví i obnovením pořadí hebrejských písmen ז ח ט, kdy opět pravidelně připadají na jedno písmeno dva verše (9,12-17). V 17. a 18. verši se však opět vyskytne slovo „svévolník“, což se opět okamžitě projeví anomálií ve struktuře akrostichu. Písmeno י pokrývá pouze jeden verš (9,18) a následující písmeno כ verše tři (19-21). Ve verši 20 je pak vyjádřena náprava stejnými slovy jako v 10,12 - קִינָה יְהוָה.

Z této korespondence mezi slovním obsahem a narušením akrostichické struktury v Ž 9 a 10 lze vyvodit, že uspořádání alefbety má schopnost zobrazit řád Boží vlády,

kteřou svévolník destruuje a Hospodin renovuje. Pořadí písmen alefbety je tedy výrazem uspořádanosti světa, ve kterém vládne Hospodin. Gematrie, která odvozuje hodnotu písmen z tohoto pořadí, odtud nabývá na významu hlubším, než jen číselných souvislostí určitých slov v Tenachu.

Událost stvoření je charakterizována tím, že Bůh „všechno uspořádal s mírou, počtem a váhou“ (ἀλλὰ πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῳ καὶ σταθμῳ διέταξας Mdr 11,20), tedy zorganizováním „beztvaré hmoty“ (verš 17) do „vyčíslitelných kategorií“. S touto intencí vypovídá i text Zj 11,1-2: „Tu mi byla dána rákosová míra a anděl mi řekl: ‚Vstaň, změř Boží chrám i oltář a spočítej ty, kteří se tam klanějí. Ale vnější chrámový dvůr vynech a neměř, protože byl vydán pohanům; ti budou pustošit svaté město po dvačtyřicet měsíců‘.“ Boží chrám je obrazem kosmu.³⁸ To, že se jedná o sféru, která je pod Božím přímým vlivem, je znázorněno její změřitelností a počitatelností. Oblast, která je naopak vydána pohanům, nemá být měřena, tedy uvedena do Božího řádu.

Podobně chápe stvoření Izajáš 40,12 - „Kdopak svou hrstí odměřil vodstvo a pídí nebesa změřil? Kdo shrnul v odměrku všechen prach země a hory odvážil na vahadlech, pahorky na vážkách?“ Stvořenost podle výše uvedených veršů vlastně znamená vyjádřenost v číselných výrazech, neboť míry, váhy a počty se udávají ciframi. Stvoření nastává vstupem pořádací informace do primordiálního chaosu. Tato informace má charakter nejen verbální, ale také numerický. Stvoření se tedy děje nejen Božím mluvením, ale také rozpočítáváním. Pokud se stvoření uskutečňuje rozměřováním a rozpočítáváním, naznačuje to možnost, že tam, kde čteme o stvoření slovem, má toto slovo význam v obou těchto rovinách, tedy verbální i numerické. Numerický význam slov vyjadřuje právě gematrie, která v sobě zároveň integruje tuto numericko-verbální potenci s „nebeskou geometrií“, tedy s potenci kosmogonickou. Gematrie tak v sobě sjednocuje význam numericko-verbální s kosmologicko-kosmogonickým. Gematrický zřetel se podle této logiky uplatňuje v podobě Tenachu stejně jako v podobě kosmu. Tuto skutečnost zachycuje již samotný název Weisskopfovi disertace: „Gematria, Buchstabenberechnung, Tora und Schöpfung im rabbinischen Judentum“.

Pokud má gematrie coby počítání potenci podobný smysl ve vztahu k uspořádání biblického textu (jmenovitě Tóry) jako k uspořádání celku stvoření, může to být

---

³⁸ Chrám byl budován 7 let (2Kr 6,38), kosmos 7 dní (Gn 1,1-2,4a).

vysvětlením, proč židovská tradice pojímá Tóru jako „plán Stvoření“.³⁹ Midraš GnR ke Gn 1,1 je dobrým příkladem toto pojetí: „Jako když ve světě buduje palác pozemský král, nestaví ho podle vlastního názoru, ale podle názoru umělce. A ani umělec nestaví podle vlastního názoru, ale má dokumentaci a tabulky, aby věděl, jak udělat pokoje a brány. Tak také Svatý, budiž požehnán, hledí do Tóry a tvoří svět. A Tóra řekla: Počátkem stvořil Bůh. A není jiný počátek než právě Tóra. Jak to? Neboť také řekneš: Cožpak moudrost nevolá: Hospodin měl mne, počátek cesty své, dříve než činy své, odedávna.“⁴⁰

1.5 Příklady možného uplatnění „gematrického zřetele“

V několika následujících příkladech se pokusím ilustrovat, jak by se mohl gematrický zřetel promítat do konečné podoby některých výrazů v konzonantním textu Tenachu. Půjde, jak už jsem uvedl v kapitole 1.2., především o možný vliv na podobu vlastních jmen a explicitních číselných údajů.

Patrně nejznámějším a nejcitovanějším údajným příkladem gematrie v Tenachu je souvislost mezi 318 Abramovými služebníky a jeho služebníkem Eliezerem (אליעזר = 318; Gn 14,14 a 15,2).⁴¹ Na tuto souvislost poukazuje několik míst v rabínské literatuře (LvR 28,4; PRK 8,2; P'sR 18; GnR 43,2). O tom, že se patrně nejedná o souvislost náhodnou ukazují další možné spojitosti těchto údajů v rámci „abrahamovského cyklu“.

1.5.1 Jména a čísla abrahamovského cyklu

Jméno אברם, které má srozumitelný význam „vznešený otec“ bylo Bohem změněno vložením písmene ה na אברהם (Gn 17,5), což je dodnes marně etymologizováno. Podobně jméno אהרן obsahuje ה, které ho činí v rámci hebrejštiny etymologicky nesrozumitelným.⁴² ארן je při tom v Tenachu časté slovo (vyskytuje se 202x), které

³⁹ „Tóra je odrazem Božího ‚úmyslu‘, a proto učenci zkoumali její slova, aby se dobrali poznání o procesu stvoření a stavbě vesmíru. Tato hypotéza platí o většině kosmických teorií, které se v rabínské literatuře vyskytují.“ Citováno podle Cohen, Abraham: Talmud pro každého. Sefer, Praha 2006, s. 65.

⁴⁰ Citováno podle nepublikovaného překladu Petra Slámy Th.D.

⁴¹ ČEP ke Gn 14,14 uvádí poznámku pod čarou: „318 je číselná hodnota souhlásek jména Eliezer (Můj Bůh je pomoc) podle tzv. gematrie“.

⁴² Bývá proto etymologizováno na základě kořene egyptského.

znamená „truhlu“, nejčastěji pak konkrétně truhlu smlouvy. O tuto truhlu se měl starat právě Áron a jeho potomci (Num 3,31.32 a 4,5).

Profesor B. J. Diebner ve svých přednáškách toto vložené ה vysvětluje jako odkaz na číslo 5, které symbolizuje חמשה חמשי תורה. Abraham je smlouvou s Bohem zavázán k poslušnosti Tóry⁴³ a odkaz na jejich pět knih nese ve svém novém jménu, podobně jako velekněz Áron, pečující o truhlu smlouvy ve které je Tóra uložena (Dt 31,24-26).

Židovská tradice, zachycená v midraši GnR vysvětluje změnu Abramova jména v souvislosti se změnou jména jeho ženy: „Jošua ben Korha řekl, že Bůh požehnal Sáraji a dal polovinu Sáře a polovinu Abrahamovi...“⁴⁴ שרי, což znamená „má kněžna“, přejmenováním v Gn 17,15 získává jméno שרה - stává se kněžnou v obecném významu (kněžnou národů, kterých je zároveň Abraham otcem?). Koncové písmeno ך jejího původního jména, které má číselnou hodnotu 10 je rozděleno na dvě poloviny, tedy na dvě pětky (ה), z nichž jedno ה zůstane Sáře a druhé dostává Abram, který se stává Abrahamem. Také tato interpretace Abramova přejmenování počítá s tím, že podoba jeho jména a jména jeho ženy je utvářena gematrickým zřetelem.

Abrahamovo nové jméno naznačuje gematricky ještě další zajímavou souvislost. Abraham (אברהם = 248) je přejmenován „v obraz Boží“ (בצלם אלהים) - 162 + 86 = 248).

Zdá se však, že nejen Abramovo přejmenování je utvářeno gematrií. Také původní podoba jeho jména se jeví být důmyslně vetkána do číselných souvislostí jeho příběhu. O prvním časovém údaji z Abramovi interní chronologie čteme v Gn 12,4: „A Abram se vydal na cestu, jak mu Hospodin přikázal. Šel s ním také Lot. Abramovi bylo sedmdesát pět let, když odešel z Cháranu.“ Tento časový údaj je v napětí se sledem vyprávění masoretského textu v Gn 11,26 – 12,1⁴⁶ a Štěpánovou řečí ve Sk 7,4, podle kterých se Abram vydal na cestu až po smrti svého otce (μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ), který zemřel v dvě stě pěti letech a Abrama zplodil

⁴³ Srov. Gn 26,5.

⁴⁴ Midraš GnR zde citován podle G. Dreifuss, J. Reimerová: Abraham, Člověk a symbol, Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno 2006, s. 52.

⁴⁵ Tento obrat se vyskytuje v Gn 1,27 a 9,6.

⁴⁶ Mezi veršem 11,32 a 12,1 je retrospektiva 55 let. Vzhledem k tomu, že v rámci interní chronologie abrahamovského cyklu Gn 11,27-25,12 (vymezeného formulací ואלה תולדת אברהם) jinde takto výrazný časový skok zpět není, mluvím o napětí, které vyvolává potřebu interpretace.

v sedmdesáti ($205 - 70 = 135$). Abramovi by tedy muselo být nejméně sto třicet pět let, aby se mohl vydat na cestu po smrti svého otce.

Samaritánský pentateuch uvádí, že Terach zemřel v Cháranu ve 145 letech. Tím dochází k pojetí, že Abram, vydávající se na cestu v 75 letech, odchází i podle interní chronologie vyprávění až po smrti svého otce Teracha ($145 - 70 = 75$). Chronologická harmonizace nenastává změnou věku Abramova vyjití, ale Terachova úmrtí. Z toho vyplývá, že údaj 75 je pro Abrahamovský cyklus důležitý. Jaký je tedy význam výpovědi: „Abramovi bylo sedmdesát pět let, když odešel z Cháranu.“?

Jednu z možných odpovědí naznačuje gematrická hodnota jména Abram (אַבְרָם = 243), která ve spojení s věkem jeho vyjití (75) dává dohromady inkriminovaný počet tři sta osmnáct ($243 + 75 = 318$). To je tedy dle Gn 14,14 počet „zrozených v jeho domě“ (יְלִידֵי בֵּיתוֹ) a zároveň je to gematrická hodnota jména Eliezer (אֱלִיעֶזֶר), o kterém Abram v Gn 15,3 říká, že je „syn mého domu“ (בֶּן־בֵּיתִי). Tedy „zrození v jeho domě“ a „syn jeho domu“ jsou určeni číslovkou, která je součtem Abramova jména a věkem, ve kterém „šel, jak mu Hospodin řekl“. Tato komunita Abramových „zasvěcenců“ (הַנִּזְכָּרִים - Gn 14,14) by pak byla numerickou symbolikou charakterizována jako ti, kteří mají podíl na tomto Abramově chození, pro což svědčí také skutečnost, že jsou později spolu s ním zahrnuti do Boží smlouvy: „Musí být obřezán každý zrozený v tvém domě ... Tak bude má smlouva pro znamení na vašem těle smlouvou věčnou“ (Gn 17,13). Zároveň je ovšem 75 gematrickou hodnotou slova „kněz“ (כֹּהֵן), což by dokreslovalo celou situaci tak, že Abram je od okamžiku svého vyjití pro celý svůj dům knězem – zástupcem a prostředníkem Boha.

Číslo 75 je také v rámci Abrahamovského cyklu určitým mezníkem, podobně jako číslo 100. Obě tato čísla dohromady obepínají celek Abrahamova putování. Setkáme se s nimi na konci jeho příběhu: „Toto jsou léta Abrahamova života, jichž se dožil: sto sedmdesát pět let.“ (Gn 25,7). Ale můžeme je najít i na jeho počátku. Klíčový příkaz לֵךְ-לְךָ (Gn 12,1) má gematrickou hodnotu 100. Uposlechnutí tohoto příkazu se pak pojí s číslem (věkem) 75 (Gn 12,4). Tato dvě čísla se vztahují ke dvěma klíčovými motivům, o které na Abrahamově cestě půjde, k motivu „země“ a „syna“. Abraham se dožil vstupu do země zaslíbené (75) i narození zaslíbeného syna (100). V 75 letech vešel do země a sídlil v ní (s malými výlety do Egypta a Geraru) 100 let. Ve 100 letech se mu narodil zaslíbený syn se kterým žil 75 let. Abrahamův cyklus je tedy rámcově vyznačený třemi mezníky: 75 – 100 – 175.

Gematrická hodnota Abramova jména dále vykazuje pozoruhodnou souvislost se jménem Sářiny egyptské služky Hagar, které má nejasnou etymologizaci. Heslo **הַגָּר** v Hellerově Výkladovém slovníku biblických jmen⁴⁷ nabízí nejméně čtyři rozlišné teorie pro odvození významu tohoto jména a žádná z nich není plně uspokojivá. Pokud u významných biblických jmen platí „nomen-omen“⁴⁸ a nefunguje u nich etymologizace, která by byla hebrejskému čtenáři srozumitelná, nabízí se, podobně jako u jména „Abraham“ a „Áron“, zvažovat vliv gematrického zřetele. Hagar vystupuje v rámci Abramova příběhu hlavně jako matka jeho syna Izmaela: „Abramovi bylo osmdesát šest let, když mu Hagar porodila Izmaela“ (Gn 16,16). Jména **אַבְרָם** (243) a **הַגָּר** (208) spolu dohromady dávají gematrickou hodnotu jména **יִשְׁמַעְאֵל** (451). Gematrická hodnota jmen obou rodičů se v tomto případě pozoruhodně rovná gematrické hodnotě jména jejich syna. Tato skutečnost gematricky vyjadřuje, že Izmael není zaslíbeným synem Abrahama a Sáry, ale synem Abrama, jehož jméno ještě Hospodin „nezvětšil“ a Sářiny egyptské otrokyně Hagar. V 17. kapitole je pak Abramovo jméno „zvětšeno“ (podle rabínského výkladu se naplní **וְאַנְדְּלָהּ שְׁמִי** z Gn 12,2): „Nebudeš se už nazývat Abram; tvé jméno bude Abraham. Určil jsem tě za otce hlučícího davu pronárodů“ (Gn 17,5). Toto nové jméno hraje gematricky pozoruhodnou roli v souvislosti se jmény ostatních patriarchů, kteří překlenují dobu mezi Adamem a Izraelem (viz následující kapitola). Z výše uvedených souvislostí by bylo možno vyvodit, že gematrický zřetel mohl mít v rámci abrahamovského cyklu formující funkci u jmen Abram, Abraham (tyto tvary jsou ve starověkém Orientu oproti rozšířené formě „Abiram“ doloženy řídce), dále jméno Sára a Hagar. Vliv gematrického zřetele je možno vnímat také u explicitních číselných údajů 75, 100 a 318.⁴⁹

⁴⁷ Heller, Jan: Výkladový slovník biblických jmen. CBS, Praha 2003, s. 154, heslo **הַגָּר**.

⁴⁸ Prof. Heller v předmluvě ke svému Výkladovému slovníku biblických jmen na s. 7 uvádí: „Pro starověkého člověka bylo jméno znamením, šifrou povahy nositele, ba až věštbou o tom, koho máme před sebou. To vyjadřuje běžné latinské úsloví nomen-omen, doslova „jméno je (věštbé) znamení (svého nositele).“

⁴⁹ V souvislosti s Hospodinovou jedinečností budou zvaženy ještě další číselné údaje abrahamovského cyklu: osmdesát šest, devadesát devět a třináct. Viz kapitola „Hospodin je (dvakrát) jeden“.

1.5.2 Dvacet dva patriarchů od Adama k Izraeli

Kniha Jubilejí argumentuje pro posvátnost soboty takto: „Dvaadvacet předáků lidstva se počítá od Adama po Jákoba a dvaadvacet druhů skutků učinil Bůh až do sedmého dne: Jákob je požehnan a posvěcen, i onen den je požehnan a posvěcen, aby byli spolu k posvěcení a požehnání. Izraeli bylo dáno, aby byli stále požehnaní a svatí prvního svědectví a zákona, jako je sedmý den požehnaný a svatý.“⁵⁰

Číslo dvacet dva spojuje požehnání a svatost Izraele s požehnáním a svatostí soboty. V předchozích pasážích kniha Jubilejí ukazuje, jak Bůh v Gn 1 učinil „dvaadvacet druhů skutků“. „Dvaadvacet předáků lidstva“ je patrně odvozeno z rodokmenů v Gn 5 a 11, které sahají od Adama k Noemu (10 generací v Gn 5) a od Šéma k Abramovi (10 generací v Gn 11), plus Izák a Jákob, který se stává Izraelem.

Počet dvacet dva byl vnímán jako posvátný také díky tomu, že je to počet písmen hebrejské abecedy. Josefus Flávius (37 až 100 n.l.) uvádí, že: „... Starý zákon má 22 knih, ... toto pojetí 22 knih, které se vyskytuje také u Origena, lze vysvětlit jen tak, že už tehdy byl počet písmen hebrejské abecedy považován za posvátný, a proto vztažen i na bibli.“⁵¹

Další souvislostí, ukazující na posvátnost tohoto čísla, je celkem dvaadvacet „kalichů podobných mandloňovému květu“ na zlatém sedmiramenném svícnu, který je popsán v Ex 25,31-37 a 37,17-22. Na každém postranním prutu jsou vytepany tři a na středním dřívku čtyři mandloňové květy, tedy celkem $6 \times 3 + 4 = 22$ květů. Pokud si položíme otázku proč právě tolik, nemůžeme pominout výše uvedené skutečnosti. Kombinace sedmičky a dvaadvacítky odkazuje na posvátnost tohoto chrámového předmětu.

Zkusíme-li domyslet, jestli může mít těchto dvaadvacet kalichů „podobných mandloňovému květu“ (Ex 25,33.34 a 37,19.20) nějakou souvislost s dvaadvaceti písmeny hebrejské abecedy, nabídne se nám jako možná spojitost vidění proroka Jeremjáše: „Stalo se ke mně slovo Hospodinovo: ‚Co vidíš, Jeremjáši?‘ Odpověděl jsem: ‚Vidím mandloňový (שקד) prut.‘ Hospodin mi řekl: ‚Viděl jsi dobře. Bdím (על דברי) nad svým slovem, aby se uskutečnilo.‘ (Jr 1,11.12). Vidění

⁵⁰ Kniha Jubilejí 2,22.23 in: Knihy tajemství a moudrosti II., Vyšehrad, Praha 1998, s. 24 a 25.

⁵¹ Heller, Jan: Symbolika čísel a její původ. Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 2003, s. 17.

mandloňového prutu je zde symbolem toho, že Bůh bdí nad vykonáním svého slova. Symbolem tohoto Hospodinova bdění nad jeho slovem může být také svícen s dvaadvaceti mandloňovými květy, neboť kombinací 22 písmen lze vyjádřit jakékoli slovo.

Nakonec zbývá položit si otázku, jestli je spojení sedmičky a dvaadvacítky také nějak přítomno u dvaadvaceti „předáků lidstva“, tak jako tomu je v případě soboty (sedm dnů a dvacet dva druhů skutků) a svícnu (sedm ramen a dvacet dva mandloňových květů). Nakolik zde může být „faktor sedmičky“ zastoupen součtem číselných hodnot jejich jmen ilustruje následující tabulka:

	Jména patriarchů	Hebrejsky	Číselná hodnota písmen	Počet písmen	Součet
1	Adam	אדם	1+4+40	3	45
2	Šet	שת	300+400	2	700
3	Enoš	אנוש	1+50+6+300	4	357
4	Kenan	קין	100+10+50+50	4	210
5	Mahalalel	מהללאל	40+5+30+30+1+30	6	136
6	Jered	ירד	10+200+4	3	214
7	Henoch	חנוך	8+50+6+20	4	84
8	Metušelach	מתושלח	40+400+6+300+30+8	6	784
9	Lámech	למך	30+40+20	3	90
10	Noach	נח	50+8	2	58
11	Šem	שם	300+40	2	340
12	Arpakšád	ארפכשד	1+200+80+20+300+4	6	605
13	Šelach	שלח	300+30+8	3	338
14	Eber	עבר	70+2+200	3	272
15	Peleg	פלג	80+30+3	3	113
16	Reu	רעו	200+70+6	3	276
17	Serug	שרוג	300+200+6+3	4	509
18	Náchor	נחור	50+8+6+200	4	264
19	Terach	תרח	400+200+8	3	608
20	Abraham	אברהם	1+2+200+5+40	5	248
21	Izák	יצחק	10+90+8+100	4	208
22	Izrael	ישראל	10+300+200+1+30	5	541
				celkem:	7000

Původně není mezi dvaceti dvěma jmény patriarchů žádné, které by mělo pět písmen. To je značně nápadné, uvážíme-li, že zhruba čtvrtina všech hebrejských jmen je složena z pěti písmen.

Nová jména patriarchů Abrama a Jákoba obsahují právě pět písmen. To platí také o tom, který jim jména mění. Jen Abram a Jákob se potkávají s אֱלֹהֵי שְׂרַי,⁵² který jim dává nová pětípísmenná jména (Gn 17,1-5 a 35,9-12). Tato nová jména mají spolu s Izákem a ostatními jmény patriarchů, kteří jsou představeni ve dvou rodokmenech Gn 5 a 11, celkovou gematrickou hodnotu 7000. Tato číslovka v sobě nese umocněný „faktor sedmičky“. Potom je i v případě „předáků lidstva“ přítomna posvátná sedmička a dvaadvacítká. Ovšem až po proměně („quintizaci“)⁵³ jmen klíčových protagonistů vyúsťuje linie patriarchů ve „vyvolený“ národ tvořený syny Izraele.

Číslo 7000 otvírá v rámci Tenachu další souvislosti. Udává např. počet věrného Božího lidu v 1Kr 19,18, který nepropadl baalismu (dle Ř 11,4 je to „zbytek lidu vyvolený z milosti“). V 1Kr 20,15 udává číslo 7000 počet všech (patrně bojeschopných) Izraelců a ve 2Kr 24,16 počet izraelských válečníků.

7000 je zároveň stonásobně znásobené číslo 70, které se často vztahuje k lidu Izraele, viz Gn 46,27 a Ex 1,5 (počet těch, kdo vzešli z Jákobových beder); Ex 15,27 a Num 33,9 (dvanáct pramenů a sedmdesát palem pro lid Izraele na poušti); Ex 24,1 a Num 11,16 (sedmdesát starších, zastupujících Izrael); Lk 10,1 (Ježíš vysílá nejdřív dvanáct [Lk 9,1] a potom sedmdesát [10,1] učedníků).

Dvacet dva patriarchů od Adama k Izraeli tedy numericko–symbolicky, na základě gematrické hodnoty jejich jmen, představuje Boží lid před vznikem vyvoleného národa, který je pak nadále představován dvanácti syny Izraele, potažmo dvanácti kmeny. Dvanáctka se jeví následně vedle „sedmičkových čísel“⁵⁴ jako konstitutivní číslo Božího lidu.

Přestože jsou ve variantách výčtu „synů Izraele“ zmíněny jiné kmeny v Gn 49 a Dt 33, vždy je jejich počet dvanáct.⁵⁵ Dvanáct je ovšem také synů Izmaelových – „dvanáct předáků jejich národů“ (Gn 17,20 a 25, 13–16) a dvanáct je zároveň synů

---

⁵² Překládáno jako „Bůh všemohoucí“. Toto Boží označení se v rámci Tóry vyskytuje již jen v Gn 48,3 jako retrospektiva události z 35,9-12.

⁵³ Quintizací označují proměnu do podoby, která je dána pěti písmeny.

⁵⁴ Sedmdesátky a sedmi tisíc.

⁵⁵ Dt 33 zmiňuje místo Šimeóna a Isachara z Gn 49 dva Josefovi syny Efrajima a Manasesa. Zajímavé je srovnání se Zj 7, které zmiňuje Manasesa místo Dana. Počet dvanáct je však vždy zachován.

Abrahamova bratra Náchora, osm mu porodila jeho žena Milka a čtyři jeho ženina Reúma (Gn 22,20–24). Tyto zmínky vyvolávají napětí, zda bude Božím vyvoleným lidem potomstvo zaslíbené line Abraham-Izák-Jákob, tedy zda se také zde objeví dvanáct potomků coby patriarchů národa. Tato dvanáctkově-potomková konkurence však jen podtrhuje skutečnost, že dvanáctka se v rámci Písma opakovaně vykazuje jako odkaz na Boží vyvolený lid.⁵⁶

Důležité však patrně je, že se tato „dvanáctka“ může objevit až po dvaceti dvou generacích a po proměnách, které v této linii nastanou působením „všemohoucího Boha“. Tím je podtržena spojitost původu božího lidu s počátkem Božího stvoření (Adam), ale zároveň nesamozřejmost, která spočívá v Božím přetváření (Abraham, Izrael). Výsledný útvar (dvanáct synů Izraele) stojí na konci dvaadvaceti „posvátných“ elementů, charakterizovaných kvalitou 7000.⁵⁷

1.5.3 Počet synů Izraele

Počet všech Izraelců, kteří vyšli z Egypta, se v Ex 12,37 a Nu 11,21 udává počtem 600 000. Na jejich nasycení masem by bylo dle Mojžíše třeba vychytat „všechny ryby v moři, aby se na všechny dostalo“ (Nu 11,22). Rozpaky nad tímto počtem vyjadřoval už Dr. Martin Luther. „Počítal, že i kdyby šli v padesátistupech, byl by přechod přes moře trval celý týden. Ale vyprávění nám jasně líčí, že se to odehrálo za časného úsvitu. A co znamená těch sedmdesát palem v Elim (Ex 15,12), z nichž měli takovou radost, pro národ o několika stech tisíců? Jak mohl Mojžíš u Sinaje hlasitě číst zákon současně šestkrát sto tisícům mužů? A jak je možné, že taková armáda byla tak hrdá, že zvítězila nad Ogem z Bázan, který byl jen bezvýznamným malým králem?“⁵⁸

Počet 600 000 je evidentně zokrouhlený. Ex 38,26; Nu 1,46 a 2,32 uvádí, že počet Izraelců, kteří byli povoláni do služby, činil přesně 603 550.⁵⁹ Tato „přesnost“ může

---

⁵⁶ Viz. též dvanáct drahokamů v náprsníku velekněze (Ex 28,17n); dvanáct býků, kteří podpírali měděné moře v chrámu (1Kr 7,25); dvanáctero spřežení se kterým oral Eliáš (1Kr 19,19); dvanáct „Malých proroků“; dvanáct apoštolů, jejichž počet musí být po Jidášově zradě doplněn (Sk 1,15-26); dvanáct košů, které zbudou po nasycení pěti tisíců (J 6,13 a paralely u synoptiků); dvanáct bran nebeského Jeruzaléma (Zj 21,12n).

⁵⁷ Sedmička jako číslo dokonalosti a úplnosti je zde umocněna tisícovkou jako číslem uzavření epochy (viz. tisícileté království, proto je počet 1001 symbolem nekonečnosti, viz např. pohádky tisíce a jedné noci).

⁵⁸ K problémům velkých čísel ve Starém zákoně. *Evangelický týdeník*. 1977, roč. 62, č. 6.

⁵⁹ Např. Nu 2,32: „To jsou Izraelci povoláni do služby podle otcovských rodů. Všechny povolány do služby v táborech po oddílech bylo šest set tři tisíce pět set padesát. Avšak léviji nebyli mezi Izraelce

být gematrickou šifrou pro výrazy „synové Izraele“ (בני־ישראל = 603) a „celá pospolitost Hospodinova“ (כל עדת יהוה⁶⁰ = 550).

Nu 4,46-48 pak uvádí počet lévijců, kteří nebyli do přesného údaje započteni: „Všech lévijců povoláných do služby, jak je spočítal Mojžíš s Áronem a izraelskými předáky podle čeledí otcovských rodů, od třicetiletých výše až po padesátileté, všech, kdo přicházeli vykonávat uloženou práci a jakoukoli pracovní povinnost při stanu setkávání, povoláných do služby bylo osm tisíc pět set osmdesát.“

Celkem byl tedy počet Izraelců včetně lévijců: $603\ 550 + 8\ 580 = 612\ 130$. Pokud bychom i tento počet vnímali podle gematrie, můžeme zde vidět odkaz na smlouvu (בריה = 612) a místo, kde se uzavírá (סיני = 130). Právě dodržováním smlouvy ze Sínaje jsou Izraelci Hospodinovým lidem.⁶¹ V případě, že by byl přesný počet všech Izraelců utvořen pod vlivem gematrického zřetele, vystihoval by ne jejich kvantitu (kolik jich je), ale identitu (kým jsou). Jejich počet by tedy konkrétně vyjadřoval, že synové Izraele - celá pospolitost Hospodinova (603 550) jsou těmi, jejichž identita je dána Sínajskou smlouvou (612 130).

1.5.4 Hospodin je (dvakrát) jeden

Ve starověké Mezopotámii byly bohům přisuzovány numerické hodnoty. Tato praxe je doložena přinejmenším od 13. stol. ante.⁶² Matematické symbolizace božích jmen jsou zachyceny v závěrečné části „dosti důležitého díla... Poslední část tohoto díla, která je oddělena a zřejmě popisovala jednotlivé podoby, jež bral na sebe bůh Sín, Měsíc, od úzkého srpku až po dokonalý kruh, je ukončena, aniž bychom věděli proč, jakoby dodatkem v podobě přehledu o třech sloupcích. Vlevo je charakterizováno nějaké božstvo, vpravo je zapsáno jeho jméno a uprostřed se nachází zápis číslice.“⁶³

---

započteni, jak přikázal Hospodin Mojžíšovi. Tak tábořili prapor za praporem, tak i táhli dál, každý se svou čeledí, u svého otcovského rodu.“

⁶⁰ Toto slovní spojení se vyskytuje v Joz 22,16.

⁶¹ Srov. Ex 19,1-6: Třetího měsíce potom, co Izraelci vyšli z egyptské země, téhož dne, přišli na Sínajskou poušť. Vytáhli z Refidimu, přišli na Sínajskou poušť a utábořili se v poušti; Izrael se tam utábořil naproti hoře. Mojžíš vystoupil k Bohu. Hospodin k němu zavolal z hory: „Toto povíš domu Jákobovu a oznámíš synům Izraele: Vy sami jste viděli, co jsem učinil Egyptu. Nesl jsem vás na orlích křídlech a přivedl vás k sobě. Nyní tedy, budete-li mě skutečně poslouchat a dodržovat mou smlouvu, budete mi zvláštním vlastnictvím jako žádný jiný lid, třebaže má je celá země. Budete mi královstvím kněží, pronárodem svatým. To jsou slova, která promluvíš k synům Izraele.“

⁶² Viz Antalík, Dalibor: Pojetí božství v předhelénistické Mezopotámii. in Chlup, Radek (ed.): Bůh a bohové, pojetí božství v náboženských tradicích světa. Dharma Gaia, Praha 2004, s. 19,20.

⁶³ Bottéro, Jean: Nejstarší náboženství Mezopotámie. Academia, Praha 2005, s. 92.

Autoři citovaných prací (Antalík a Bottéro) se shodují v domněnce, že přiřazení číselných korelátů jednotlivým božstvům mělo učinit jejich očistu od příliš antropomorfních představ a zdůraznit tak jejich transcendenci. „Vyznání víry“ Izraele také spojuje Hospodina s určitou číslovkou: **יְהוָה אֶחָד** (Dt 6,4). Prorok Zacharjáš v závěrečných předpovědích (14,9) zdůrazňuje eschatologickou (definitivní) spojitost Hospodina a jeho jména s touto číslovkou: **אֶחָד וְשִׁמּוֹ אֶחָד יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא יְהוָה יְהוָה**. Hospodin je tedy také charakterizovatelný určitým číslem, které má podobně jako u mezopotamských bohů více symbolický než numerický význam (vyjadřuje Hospodinovu jedinečnost). Pro židovskou tradici, která vyrůstá z Tenachu, je „Bůh náš“ nejcharakterističtější pro to, čeho je jedna, on je tím nejpočitatelnějším číslem jedna (ten, který je „nejvíce“ jeden).⁶⁴ Tak to dokládá také první sloka písně pesachové hagady: **אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ - אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַעֲשִׁמִּים וּבְאָרְץ - אֶחָד מִי יוֹדֵעַ**.

Tato Boží jedinnost má ovšem různé způsoby svého vyjádření. Prof. Oskar Fischer si všímá,⁶⁵ že číslo 13 je důležité jako číslo Hospodinovo (Jahwezahl). Boží jména a entity, které jsou ve vztahu s ním, mají gematrickou hodnotu, která je nápadně často násobkem třináctky. Tak má např. Hospodin (**יְהוָה**) hodnotu 2x13, Adonaj (**אֲדֹנָי**) hodnotu 5x13, ten Bůh (**הָאֱלֹהִים**)⁶⁶ hodnotu 7x13, Izák (**יִצְחָק**) hodnotu 16x13, Jákob (**יַעֲקֹב**) hodnotu 14x13, Josef (**יֹסֵף**) hodnotu 12x13, vyznání „Hospodin je jeden“ (**יְהוָה אֶחָד**) hodnotu 3x13, Hospodinova sláva (**כְּבוֹד יְהוָה**) hodnotu 4x13, stánek setkávání (**אֹהֶל מוֹעֵד**) hodnotu 12x13, chrámové sloupy Jakín a Bóaz (**בַּעַז יָכִין**) hodnotu 13x13 a svatyně svatých (**קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים**) hodnotu 66x13.

To je několik výrazných příkladů z téměř nepřeborného množství, které prof. Fischer porůznu ve své studii uvádí. Ovšem to podstatné, tedy jaký je smysl toho, že třináctka je „Jahwezahl“ neuvádí. Je-li třináctka „hospodinovským faktorem“, potom to na gematrické rovině nemůže znamenat nic jiného, než odkaz na jeho jedinnost (**אֶחָד** = 1 x 13).

⁶⁴ V křesťanské tradici je pro Boha takto příznačné číslo tři.

⁶⁵ Fischer, Oskar: *Der Ursprung des Judentum im Lichte alttestamentlicher Zahlensymbolik*. Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, Leipzig 1917, s. 5n.

⁶⁶ Narodil od výrazu pro božstvo obecně (**אֱלֹהִים**), který se může vztahovat také na pohanské bohy, je výrazem **הָאֱלֹהִים** v Tenachu vždy míněn jediný Bůh.

Také poslední sloka výše uvedené pesachové písně právě končí u čísla třináct: מדיא שלשה עשר מי יודע - שלשה עשר אני יודע - שלשה עשר. Tato píseň, která v číselné řadě od jedné do třináctky vypočítává vybrané základní pojmy židovského světa, začíná tím, že jeden je Bůh a končí tím, že třináct je vlastností. Myšleno je zde třináct vlastností Božích,⁶⁷ jak je uvádí Ex 34,6-7: „Hospodin, Hospodin! Bůh plný slitování a milostivý, shovívavý, nejvyšší milosrdný a věrný, který osvědčuje milosrdenství tisícům pokolení, který odpouští vinu, přestoupení a hřích; avšak viníka nenechává bez trestu, stíhá vinu otců na synech i na vnucích do třetího a čtvrtého pokolení.“ Bůh je v této písni charakterizován třinácti vlastnostmi a zároveň jedínotí. Právě třináct vlastností může pomocí gematrie podtrhovat skutečnost, že jde o vlastnosti jediného Boha.⁶⁸

Pokusím se ilustrovat, jak se třináctka jako faktor Boží jedínoty a tedy jedínoty ve vztahu k ostatním bohům, může promítat v abrahamovském cyklu. Gn 17. kapitola je zarámována číslovkou devadesát devět.⁶⁹ Předchozí chronologický údaj, kterým končí 16. kapitola, je číslo osmdesát šest.⁷⁰ Časový posun mezi událostmi těchto kapitol je tedy třináct let. O tom, jak mohla být utvářena gematrickým zřetelem jména v Gn 16,16 (v této souvislosti obzvláště jméno Hagar) jsem pojednal v kapitole o jménech a číslech abrahamovského cyklu. Poté, co jsem výše nastínil gematrický význam čísla třináct, bych chtěl zvážit možný vliv tohoto gematrického zřetele v rámci interní abrahamovské chronologie a dále v termínech použitých pro označení Boha.

Číslo 86 je gematrickou hodnotou Božího označení אלהים, který je takto v rámci kompozice abrahamovského cyklu poprvé uveden právě v 17. kapitole: לְאָמַר אֱלֹהִים וַיִּדְבֶּר אֱתוֹ אֱלֹהִים לְאָמַר אֱלֹהִים וַיִּדְבֶּר אֱתוֹ אֱלֹהִים, která se vyskytuje v rámci Tenachu jen na třech místech a vždy v kontextu smlouvy, je naznačena souvislost této Boží smlouvy s Abrahamem se smlouvou předchozí s Noem (לְאָמַר אֱלֹהִים אֶל-נֹחַ לְאָמַר - Gn 8,15) a následující s Izraelem (וַיִּדְבֶּר אֱלֹהִים אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמַר - Ex 20,1). Podání 17.

⁶⁷ Divecký, Jan: Židovské svátky - kalendářem od Pesachu do Purimu. P3K, Praha 2005, s. 21.

⁶⁸ O liturgické funkci veršů Ex 34,6-7 viz heslo „Šloš esre midot“ in Newman, Ja'akov; Sivan, Gavri'el: Judaismus od A do Z. Sefer, Praha 1992, s. 211.

⁶⁹ „Když bylo Abramovi devětašedesát let, ukázal se mu Hospodin ...“ (Gn 17,1) a „Abrahamovi bylo devětašedesát let, když jeho neobřezané tělo bylo obřezáno.“ (Gn 17,24).

⁷⁰ „Abramovi bylo osmdesát šest let, když mu Hagar porodila Izmaela.“ (Gn 16,16).

kapitoly si dá záležet na tom, aby nám třikrát zopakovalo časový údaj, který oproti předchozí kapitole znamená posun třinácti let. Tato smlouva s Abrahamem je uzavřena a obřízkou realizována v jeho devětadevadesáti letech, když bylo jeho synu Izmaelovi třináct.⁷¹ Nápadnost této devětadevadesátky naznačuje, že smlouva je vstupem do vztahu s Bohem (אלהים 86), který je jeden (אחד 13). Abraham v devadesáti devíti letech poprvé osloví v rámci celkové kompozice jeho příběhu Boha jako האלהים⁷² (7x13).

A ještě jeden gematrický náznak na to, kdo je tento Bůh, který zde uzavřel smlouvu. Věk Abrahama (99) a Izmaela (13) v den jejich obřízky dohromady odkazuje k Božímu označení יהוה אלהים (86 + 26 = 112). Údaje interní chronologie fungují na základě gematrie jako theologumena. Zjevují toho, kdo je zde při díle spíše, než věk těch, se kterými jedná. Tato skutečnost nápadně vystoupí ve 21. kapitole, kde je „syn, jehož Abrahamovi porodila Hagar egyptská“ líčen jako batole (verš 14 - 20). Podle interní chronologie vyprávění by však měl mít v této době nejméně 17 let.

Ve 20. kapitole Abraham překvapivě interpretuje abímelekovi Boha, který ho vyvedl z otcovského domu, jako „bohy z domu jeho otce, kteří mu způsobili bloudění“ - אֱבֹתַי - הַתְּעוּ אֱלֹהִים מִבֵּית (verš 13), mluví zde o אלהים jako o pohanských bozích.

Ve 22. kapitole chce Bůh Abrahama vyzkoušet (verš 1). Přestože jde o první výskyt slova „Bůh“ v tomto zřetelně vymezeném příběhu,⁷³ je zde Bůh uveden se členem. To sugeruje otázku: Kdo je tento Bůh, který zde Abrahama znovu a stejnými slovy jako ve 12. kapitole (לְךָ-לְךָ) vybízí, aby šel (verš 2)? Zdá se, že Bůh touto výzvou vrací Abrahama do situace prvního oslovení, ve které se mu chce ukázat jako „ten Bůh“, tedy jako Bůh dokonale jediný (האלהים 7x13). A Abraham se poslušně vydává k místu, o němž mu האלהים pověděl (verš 3).

Pokud je v Tenachu třináctka gematrickým zřetelem utvářejícím souvislost s Boží jedíností, můžeme v ní zároveň spatřovat náznak polemiky s číselným systémem starověké Mezopotámie, ve kterém představovala třináctka číslo podsvětní: „Pro běžný význam třináctky však bylo zřejmě odedávna závažnější, že byla číslem babylónského Nergala, boha podsvětí, a tak číslem nešťastným, kterým je v lidové

---

⁷¹ Gn 17,1.24.25.

⁷² Gn 17,18.

⁷³ Slovy: „po těch událostech“.

pověře až dodnes. Mnozí, kdo dodnes chovají úzkost před třináctkou, netuší, že se vlastně strachují před Nergalem.⁷⁴

1.5.5 Dvojitá podoba jména „David“

V Tenachu se setkáme s dvojitou podobou jména krále Davida. V knihách Samuelových, Královských, v Žalmech, u proroka Izajáše a Jeremjáše se přibližně celkem šestsetkrát vyskytuje jméno krále Davida v podobě דָּוִד. V knihách Paralipomenon, u Ezdráše, Nehemjáše a Zacharjáše se přibližně celkem dvěstěpadesátkrát vyskytuje toto jméno v podobě דָּוִיָד.

Tato skutečnost je pozoruhodná tím, že psaní defektive má gematrickou hodnotu čtrnáct a plně dvacet čtyři. Ježíšův rodokmen v Mt 1. kapitole je stylizovaný do tří oddílů po čtrnácti generacích. To bývá vykládáno jako odkaz na krále Davida: „Primární význam má tedy v číselné symetrii vyjádřená myšlenka plánovaného průběhu dějin, nikoli konkrétní počet rodů ve třech epochách. Číslo 14 se nabízí z různých důvodů ... hebrejská písmena slova David, která jsou zároveň číselnými znaky, dávají součet 14.“⁷⁵

Pozdější texty Tenachu upřednostňují psaní plně. V knihách Paralipomenon se ani jednou, vedle více než 230 psaní plně, nesetkáme s variantou defektive. Davidovo jméno v knihách Paralipomenon tak navozuje souvislost s číslem 24. Čtyřicetka je zde zároveň číslo, podle kterého David organizuje představitele státního i kultického zřízení:

- a. 24 000 lévijců bylo pověřeno dohledem nad dílem domu Hospodinova (1Par 23,4),
- b. 24 je kněžských tříd podle synů Eleazarových a Ítamarových (1Par 24,7-18),
- c. 24 x 12 je vylosovaných chrámových zpěváků (1Par 25,7-31),
- d. 24 je vylosovaných chrámových vrátných (1Par 26,17-19),
- e. 24 000 předáků lidu bylo stanoveno pro každý měsíc, aby konalo službu králi (1Par 27,1-15).

---

⁷⁴ Heller, Jan: Symbolika čísel a její původ. Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 2003, s. 15.

⁷⁵ Limbeck, Meinrand: Evangelium sv. Matouše. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1996, s. 19.

Knihy Paralipomenon představují, oproti knihám Samuelovým a Královským, Davida jako toho, kdo připravuje budování chrámu a organizuje chrámovou bohoslužbu (1Par 22.-28. kapitola). Po návratu z exilu za Ezdráše a Nehemjáše je obnova kultu také organizována podle Davidova ustanovení (Ezd 3,10; 8,20; Neh 12,24; 12,45). Kultický personál je v tomto řádu uspořádán podle čísla,⁷⁶ které v rámci těchto knih odkazuje na Davidovo jméno. Z této souvislosti lze vyvodit, že podoba plene Davidova jména může být v okruhu chronistické literatury uvedena pod vlivem gematrického zřetele.

1.5.6 Dvojitá podoba jména „Uza“

2S 6. kapitola vypráví příběh převezení Boží schrány z domu Abinádabova do Jeruzaléma. Důležitou postavou tohoto příběhu je Uza, syn Abinádabův, který spolu se svým bratrem převoz schrány realizuje. Uzovo jméno se vyskytuje v tomto příběhu pětkrát. Ve verši třetím a pátém je uvedeno ve tvaru **עֹזָא**, ve verších sedmém, osmém a devátém ve tvaru **עֹזָה**. Ke změně ve tvaru jména dochází v okamžiku, kdy vzplane proti Uzovi hněv Hospodinův: **וַיַּחַרְאֵף יְהוָה בְּעֹזָה**. Písmeno **ה**, které tvoří důležitou součást tetragramu se objeví „v Uzovi“. Ve výslovnosti se tato změna patrně nijak neprojeví, ale zásadním způsobem se změní jeho gematrická hodnota. Pokud se pokusím této změně porozumět z hlediska vlivu gematrického zřetele, nabízí se následující vysvětlení:

Původní podoba Uzova jména odkazovala podobně jako mnoho jiných starozákonních vlastních jmen na Hospodinovu jedinečnost tím, že je násobkem „Jahwezahl“, tedy třináctky (**עֹזָא** = 6x13).⁷⁷ Po konfrontaci s hněvem Hospodinovým má Uzovo jméno gematrickou hodnotu 82. Toto číslo zároveň odkazuje na fenomén, který ve zkratce vyjadřuje to, k čemu zde v Uzově případě došlo. Proroci nazývají okamžik Hospodinova razantního zásahu jako „den Hospodinův“ (**יּוֹם יְהוָה**) tedy 56 a 26 = 82). Tak např. Iz 13,9 - „Hle, přichází den Hospodinův, nelítostný, s prehlivostí a planoucím hněvem...“.

⁷⁶ Srov. Zj 4,4: „Okolo toho trůnu čtyřadvacet jiných trůnů, a na nich sedělo čtyřadvacet starců, oděných bělostným rouchem, na hlavách koruny ze zlata.“

⁷⁷ K této problematice viz kapitolu „Hospodin je (dvakrát) jeden“.

Uza tím, že se dotkl Boží schrány, jakoby přestal respektovat Hospodinovu jedinečnost (ztratil tento odkaz ze svého jména), rozpálil Hospodinův hněv a vyjevil na sobě (svým novým jménem i tím, co se mu stalo) událost dne Hospodinova.

1.6 Souhrn

Vliv gematrického zřetele na podobu vlastních jmen a explicitních číselných údajů v Tenachu pojmám a uvádím jako možný s vědomím, že všechny výše uvedené souvislosti lze více či méně uspokojivě interpretovat také jinak. U dvojí podoby Davidova jména např. tvrzením, že psaní plene je v pozdějších textech prostě běžnější než defektive apod.

Zároveň však vnímám, že tradice, která v Tenachu nacházela gematrické souvislosti a s jejich pomocí text interpretovala, má své opodstatnění v percepci „posvátného“ charakteru hebrejské abecedy, v její schopnosti zobrazovat řád stvoření. Ostatně biblická hebrejšтина není jazyk obecný jako jazyk koiné či Vulgáty, ale לשון קדש.

V této kapitole jsem se pokusil nastínit funkci čísla, které skrze gematrický zřetel (jako číselná hodnota písmen) mohlo mít v rámci Tenachu vliv na podobu jednotlivých výrazů (konkrétně vlastních jmen a číselných údajů). V následující kapitole se zaměřím na větší celky textů a budu sledovat, jak se číslo skrze počet oddílů, slov a písmen promítá do jejich struktury. Soustředím se tedy na funkci čísla ve vztahu k formální výstavbě logických textových celků.

2. ČÍSELNÁ STRUKTURA TEXTU

2.1 Symbolický počet oddílů

Další funkcí, kterou číslo v Tenachu nabývá, je jeho vliv na strukturu textu. Tímto vlivem se zabývá „kvantitativní strukturální analýza textu“.⁷⁸ V širším smyslu patří mezi zájmy této metody tradičně známá pozorování jako jsou paralelismy, to znamená bicolóny se vzájemně korespondujícím obsahem, utvářené kvantitativní strukturou pro kterou je charakteristické číslo dva. Dále také alfabetické žalmy, pro které je příznačný rozsah, který je v ideálním případě neporušeného akrostichu dán číslem dvacet dva či jeho násobkem (např. Ž 119 - 8x22).

Podobně čísla, která mají výraznou symboliku strukturují některé logické celky textu do takto symbolického počtu oddílů. Dobře patrné je to např. v textu Gn 1,1-2,3, který je schematizovaný číslem sedm. Již úvodní verš Gn 1,1 obsahuje sedm slov, které jako jakýsi nadpis předznamenávají celý úsek, který je pak pomocí refrénu (jeden den, druhý den, ... ten šestý den) rozdělen na sedm oddílů (sedm petuch).⁷⁹

Toto schéma, ve kterém je výčet sedmi za sebou jdoucích dnů, kdy k rozhodující události dojde v posledním z nich, má ve staroorientální literatuře četné paralely.⁸⁰

Číslovka sedm má v těchto textech strukturující funkci: události jsou rozvrstveny do sedmi oddílů, z nichž poslední představuje vyústění či završení.

Dalším příkladem členění textu na sedm oddílů je líčení obětí prvních sedmi dnů svátku Sukót v Nu 29,12-32. Jednotlivé dny představují rozpis předepsaných obětí. Oběti jsou každý den opakovány ve stejném počtu s výjimkou „býčků“. První den svátku (15. den sedmého měsíce) jich má být přineseno 13, druhý den 12, třetí den 11, čtvrtý den 10, pátý den 9, šestý den 8 a sedmý den 7. Tímto rafinovaným způsobem je během sedmi dní obětováno celkem 70 býčků (13 + 12 + 11 + 10 + 9 +

⁷⁸ Tento termín používá pro „hledání a objasnění zamýšlených měřitelných nebo počítatelných struktur jakož i jejich doklad v biblickém textu“ na svých internetových stránkách Rüdiger Heinzerling - <http://www.ruediger-heinzerling.de>. Heinzerling zde uvádí tři badatele, kteří představují seriózní zastánce kvantitativní strukturální analýzy: rakouského orientalistu a teologa Prof. Clause Schedla, holandského teologa Prof. Caspera J. Labuschagne a švédského badatele Prof. Gerharda Larssona.

⁷⁹ Verše Gn 1,6.8.13.19.23.31 a 2,3.

⁸⁰ Např. Keretova sedmidenní cesta v ugaritském eposu o Keretovi (KTU 1.14.III, řádek 2-4), nebo sedmidenní spočívání lodi na hoře Nisir v eposu o Gilgamešovi (11. tabulka asyrské verze z knihovny Aššurbanipalovy, řádek 140-145). Sedmeré fázování se také opakuje v řadě textů novozákonní knihy Zjevení a v knize Jubileí, která je celá stylizovaná jako „řeč o rozdělení dnů“ na sedmeré násobky sedmic.

8 + 7 = 70). Každý z těchto úseků (vyjma prvního) obsahuje přibližně stejná slova, která se celkem 7x opakují. Osmý den již je přinesen býček pouze jeden (verš 36), čímž dojde k porušení nepřímo úměrně vzestupné řady dnů a sestupné řady počtu býčků. Sdělení textu je tedy výrazně utvářeno sedmerým opakováním stejných motivů.

Podobně jako výše uvedená sedmička funguje také symbolické číslo dvanáct, které strukturuje text Nu 7,12-83 na dvanáct v podstatě stejných oddílů, podle dvanácti zástupců izraelských pokolení. Pozoruhodné je, že si dá líčení záležet na tom, aby 12x zopakovalo stejné sdělení a na závěr (verše 84-89) ještě připojilo celkový souhrn, který jen dvanáctkrát znásobí předchozí údaje. Počet dvanáct je pro tento oddíl zásadně konstitutivní. Čísla jsou v těchto případech stěžejním sdělením daných textů, tedy to, že je něčeho právě tolik, je patrně závažnější než vlastní opakovaně vyčíslované entity.

2.2 Cílený počet slov

Jiný způsob, kterým se číslo promítá do výstavby textů, je cílený počet slov, ze kterých je text zkomponován. Některé texty Tenachu jsou patrně „utkány“ z počtu slov, který nějak koresponduje s jejich verbálním významem. Soustavnou pozornost tomuto fenoménu věnoval prof. Claus Schedl,⁸¹ jehož logotechnická⁸² metoda předpokládá výstavbu antických textů (včetně Tenachu) právě na základě číselných struktur. Poprvé se s uvedením tohoto přístupu, pro který však ještě nepoužívá označení logotechnika, setkáme ve druhém, zcela přepracovaném vydání jeho *Geschichte des Alten Testaments, I. Band - Alter Orient und Urgeschichte* z roku 1964.⁸³

V kapitole o výstavbě knihy Genesis zde uvádí: „Slovo ‚toledot‘ znamená bez pochyb ‚plození‘, kdo byl však zasvěcen do tajemství textové tradice, nemyslí na fyzické, lidské plození; také literární text mohl ‚plodit‘, to znamená zplodit nová slova. To předpokládá, že staré písně byly tradovány v pevně spojených rytmech a strofách. Když byly k takto utvářeným písňovým textům někde připojena nová slova,

---

⁸¹ Základní informace o tomto autorovi uvádím v poznámce 14.

⁸² Označení pro tento způsob literárního tvoření přebírá z novořečtiny: logo-technia = „umění slov“.

⁸³ Schedl, Claus: *Geschichte des Alten Testaments. I. Band - Alter Orient und Urgeschichte*. Zweite, vollstendig umgearbeitete Auflage. Tyrola-Verlag, Innsbruck, Wien, München 1964.

mohla se s pomocí rytmu považovat za nové ‚zplození‘.⁸⁴ Rytmus, který byl dán určitým počtem slov ve strofě byl dle této představy vzorcem, podle nějž byla připojována další slova a text byl takto ‚rozplozován‘ až do dnešní kanonické podoby. Údaje o počtu let, které jednotlivé toledot uvádí, jsou pak chápány ne jako roky, ale jako ‚obraty‘⁸⁵ (myšleno slovní či řečnické).

Názorný příklad toho, jak si C. Schedl konkrétně představuje svoji hypotézu o líčení biblických rodokmenů jako specifické poezie, jejíž podoba je budována pomocí rytmu založeného na cíleném počtu slov, představím na příkladu ‚knihy plození Adamova‘ (Gn 5), který se mně zdá být díky dopracování R. Heinzerlinga názornější než ostatní, které C. Schedl ve svých ‚Geschichte des Alten Testaments‘ uvádí.

2.2.1 Kniha rodopisů Adama

Kniha rodopisů Adama (Gn 5) je uvedena makrosyntaktickým signálem ‚toto‘ (אָדָם וְהוֹלְדוֹתָיִם סֵפֶר תּוֹלְדוֹת), tím je oddělena od předchozích údajů, které ovšem do jisté míry opakuje (zplození Šéta a Enóše). Oddíl končí ve verši 32 zmínkou o potomcích Noeho, který má od Gn 6,9 svoje vlastní rodopisy.

Celá struktura knihy Adamových rodopisů je refrénovitě tvořena opakováním čtyř klíčových sloves v narativu, která se postupně vztahují k jednotlivým patriarchům a jejich věkům: Dotyčný *žil* tolik a tolik let (první číselný údaj) a *zplodil* svého prvorozeného, *žil* po jeho *zplození* tolik a tolik let (druhý číselný údaj) a *zplodil* syny a dcery. *Bylo* všech dnů jeho života tolik a tolik (třetí číselný údaj) a *zemřel*. Děj oddílu postupuje více méně pravidelně v deseti cyklech (generacích), které jsou dány těmito kroky. Gn 5. kapitola tak zároveň tvoří příklad zřetelně vymezené refrénovitě strukturované textové jednotky.

Pozoruhodný pokus, poukazující na semknutost Gn 5. kapitoly jako svébytně zkomponovaného oddílu, představuje Rüdinger Heinzerling,⁸⁶ který v návaznosti na výše uvedenou hypotézu Clause Schedla interpretuje údaje o staří v letech jako délku textu ve slovech. Jeho diagnóza Gn 5 je následující: ‚Jako první je nápadné, že kniha

---

⁸⁴ Ibid. s. 200, 201.

⁸⁵ ‚... *šamah* nemusí mít pouze obvyklý význam ‚rok‘, ve významu tohoto kořene může souznívat něco jako ‚obrat‘. Ibid. s. 201.

⁸⁶ Heinzerling, Rüdinger: ‚Einweihung‘ durch Henoch? Die Bedeutung der Altersangaben in Gn 5. in Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 110 (1998), s. 581-589. Následující citace jsou z této studie.

Adamova rodopisu (Gn 5,1-32) obsahuje právě 365 slov, což je celkový počet let Henochova života.“

Heinzerling toto Schedlovo pozorování dále rozvíjí: „Když už se Henochův celkový věk shoduje s celkovou délkou rodokmenu, vyjadřují snad také obě další čísla (65 a 300) smysluplným způsobem délku oddílů této kapitoly? ... Pro Henochových 65 let (do zplození prvního potomka) se nabízí jako odpovídající ta část kapitoly, která bezprostředně pojednává o Henochovi. ... Má-li být hledaná pasáž textem, který bezprostředně pojednává o Henochovi, potom je důsledné stanovit výchozí bod takového úseku na první zmínku jeho jména. Ta je v 18. verši (první výskyt slova חֵנוֹךְ). Text pojednávající o Henochovi sahá do posledního slova 24. verše (slovo אֱלֹהִים). Má délku 65 slov. Že je pak zbytek kapitoly dlouhý 300 slov není žádnou novinkou. Přesto je dělení těchto 300 slov na počáteční a koncový oddíl kapitoly zajímavý. Počátek je dlouhý právě 200 slov a konec tomu odpovídajících 100.“

To, že by strukturálními prvky celého rodokmenu byly právě Henochovi věky, považují za smysluplné proto, že Henoch jako jediný zcela vykračuje ze schématu utvářeného klíčovými slovesy, které se refrénovitě desetkrát opakují.

Tato pravidelná struktura je narušena na třech místech, v prvním, sedmém a devátém článku, tedy u Adama, Henocha a Lámecha, kde jsou uvedena určitá rozšíření nad tento schematický rámec. U desátého praotce (Noe) je pouze úvodní údaj, že *byl* tak a tak starý (místo obvyklého *žil*) a *zplodil* ne jednoho, ale tři syny. Zbývající část tohoto schématu, tedy jak dlouho poté ještě *žil* a že *zemřel* je až v Gn 9,28.29.

Klíčová slovesa zároveň nastiňují základní napětí, o které se v rodokmenu jedná a sice žití a plození, jako postupné předávání života a Božího obrazu na jedné straně, a umírání na straně druhé. Z tohoto rámce vybočuje pouze Henoch, o kterém je navíc řečeno, že chodil s Bohem a že ho Bůh vzal, chybí tedy údaj o tom, že zemřel. Tato skutečnost vytváří později podobné očekávání u Noeho, který také „chodil s Bohem“ (Gn 6,9), avšak přece zemřel.

Tím se Henoch (sedmý od Adama) stává jedinečným nejen v rámci tohoto rodokmenu, nýbrž celé Bible (viz Sir 49,14: „Nikdo na zemi nebyl podobný Henochovi, neboť byl ze země vzat.“), což z něj v dějinách recepce vytváří důležitou postavu v rámci židovské apokalyptiky (viz např. Henochova apokalypsa z 1. století ante či zmínka v Ju 14). Na Henochovu výjimečnost patrně také upozorňuje délka celé „knihy“ Gn 5 a délka oddílu věnujícího se Henochovi. Celkem 365 slov, z nichž

65 pojednává bezprostředně o Henochovi a 300 o ostatních generacích, odpovídá údajům o Henochových letech. Výstavba „knihy“ tak svým počtem slov a jejich rozložením odkazuje na výjimečnost Henocha, jehož „příběh“ překonává její refrén vyúsťující do smrti.

2.2.2 Oddíly o šabatě v Tóře

Brian Lancaster uvádí ve svém pojednání o judaismu⁸⁷ další příklady textů Písma, které jsou utvářeny číselnou strukturou. Zmiňuje zde na konkrétním příkladu i důvod, proč je tato struktura v Tenachu používána:

„... numerická symbolika je pro značnou část židovského myšlení a praxe otázkou ústřední. Číslo čtyřicet má obzvláštní symbolický význam. Že má tato symbolika zvláštní vztah k šabatě, je naznačováno v Tóře na několika místech. Jedním ze způsobů, jímž Tóra sděluje své významy, je cesta číselných kódů. Text Tóry není rozčleněn do jednotlivých vět. Jediné možné dělení je rozdělování textu do různých druhů smysluplných bloků, větných úseků. Místy shledáváme, že tyto bloky sestávají právě z takového počtu slov, který krypticky osvětluje pojednávaný předmět. Tak lze například dokázat, že na více místech je blok týkající se šabatě sestaven přesně ze čtyřicítky slov (Ex 35,1-3; Lv 23,1-3).“⁸⁸

Ke dvěma zde Lancasterem uvedeným příkladům je možné přiřadit ještě třetí oddíl z Gn 2,1-4a:

וַיְכַלֵּה הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל-מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי
וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם

Tento „blok“ textu, pojednávající o sedmém dni stvoření, je také tvořen přesně čtyřiceti slovy. Spornou otázkou může být, zda k tomuto oddílu patří také první část čtvrtého verše, tedy slova אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם, která bývají ve většině členění biblických textů přiřazována k oddílu následujícímu (tak např. ČEP). Důvody, proč tento půlverš počítat k předchozímu a nikoli následujícímu oddílu jsou následující:

⁸⁷ Lancaster, Brian: *Judaismus*. Ikar a Knižní klub, Praha 2000.

⁸⁸ *Ibid.* s. 91, 92.

1. Rodokmenem nebe a země (תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) je zpráva o stvoření v Gn 1,1-2,3 a nikoli zpráva, která se počíná v Gn 2,4b. První zpráva o stvoření se podle teorie pramenů řadí ke „kněžskému spisu“ (P), který je strukturován právě rodokmeny. Tento text nese i z literárního hlediska známky rodokmenu, jako jsou vlastní jména (Den, Noc, Nebe, Země, Moře) a časové údaje (den jeden, den druhý, ... ten šestý den), které se uvádí v každé „generaci“ a tak vzniká postupná časová náfázovanost jednotlivých „pokolení“. Každé pokolení je tedy ohraničeno refrémem s časovým údajem, čímž je vlastně každý den stvoření představen jako jeden „rod“ z rodopisů nebe a země. V první stvořitelské zprávě navíc země sama aktivně „rodí“ (doslova vydává - וַתִּצְאָה הָאָרֶץ Gn 1,12), zatímco ve druhé je to Hospodin Bůh, který dává ze země vyrůst (וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאָרֶץ Gn 2,9).
2. Následnost slov „nebe a země“ (הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) odpovídá Gn 1,1: וְאֵת הָאָרֶץ, zatímco ve 2,4b je opačná אֶת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, zatímco ve 2,4b je opačná אֶת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ.
3. Nebe a země (הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) jsou v 2,4a uvedeny se členem, oproti půlverši 2,4b, kde jsou tato slova bez členu.
4. Stvořitelské sloveso ve 2,4a je בָּרָא stejně jako v Gn 1,1.21.27 a 2,3, zatímco v Gn 2,4b je stvořitelské sloveso עָשָׂה. Celý oddíl Gn 1,1 – 2,4a tak obsahuje sloveso בָּרָא celkem 7x, což dobře koresponduje se sedmičlennou strukturou tohoto oddílu.
5. Diskontinuita půlverše 2,4a je dána také tím, že je formulován v pasívu, oproti 2,4b, který je v aktivu.

Všechny tyto důvody nasvědčují tomu, že slova תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָה אֱלֹהִים nemohou být chápána jako nadpis k následující zprávě o stvoření, ale jako shrnutí té předchozí⁸⁹ a tedy, že patří k poslednímu oddílu této zprávy, který tak pojednává o sedmém dni celkem také čtyřiceti slovy. V Tóře pak nacházíme celkem tři oddíly o sedmém dni (potažmo šabat), jejichž struktura je patrně cíleně dána počtem čtyřiceti slov: Gn 2,1-4a; Ex 35,1-3 a Lv 23,1-3.

⁸⁹ „Na konci zprávy o stvoření se musí každopádně jednat o doplněk.“ - Schedl, Claus: Geschichte des Alten Testaments. I.Band - Alter Orient und Urgeschichte. Zweite, vollstendig umgearbeitete Auflage, Tyrola-Verlag, Innsbruck, Wien, München 1964, s. 197. „V diskusi o tom, zda (tato slova) patří k 1,1-2,3 nebo otvírají následující text, je nutné se rozhodnout pro první možnost.“ - Schreiner in TWAT, heslo תּוֹלְדוֹת, s. 576.

Číslovka 40 představuje v rámci Tenachu často dobu zkoušky.⁹⁰ Také šabat se stal pro Izrael dobou zkoušky. První výskyt šabatu je v Ex 16 v souvislosti s padáním many: „Hospodin řekl Mojžíšovi: ‚Já vám sešlu chléb jako déšť z nebe. Ať lid vychází a sbírá, co denně spotřebují. Tak je podrobím zkoušce, budou-li se řídit mým zákonem, či nikoli. Když budou připravovat, co přinesou, ať je toho šestého dne dvakrát tolik, než co nasbírají každodenně.‘“ (Ex 16,4.5).

V čem konkrétně spočívala tato zkouška líčí následující verše: „Šest dní budete sbírat, ale sedmý den je den odpočinku. Ten den nebude nic padat. Když přesto někteří z lidu sedmého dne vyšli, aby sbírali, nic nenašli. Hospodin řekl Mojžíšovi: ‚Jak dlouho se budete zpěčovat a nebudete dbát mých příkazů a řádů? Hled'te, vždyť Hospodin vám dal den odpočinku. Proto vám dává šestého dne chléb na dva dny. Zůstaňte každý, kde jste, ať nikdo sedmého dne nevychází ze svého místa.‘ Lid tedy sedmého dne odpočíval.“ (Ex 16,26-30).

2.2.3 Oddíly o šabatu a soudu v Izajášovi

Prof. Bernd J. Diebner poukázal v konvokační přednášce pronesené na ETF UK 28. března 2006 mimo jiné na oddíly Iz 56,1-8 a 66,18-24. Tyto oddíly pojednávají o šabatu, který je eschatologicky otevřen všem: „Těm z cizinců, kteří se připojili k Hospodinu, aby mu sloužili a z lásky k jeho jménu se stali jeho služebníky, praví: ‚Všechny, kdo dbají na to, aby neznesvěcovali den odpočinku, kdo se pevně drží mé smlouvy, přivedu na svou svatou horu a ve svém domě modlitby je oblažím radostí, jejich oběti zápalné a obětní hody dojdou na mém oltáři zalíbení. Můj dům se bude nazývat domem modlitby pro všechny národy.‘ (Iz 56,6.7) ... O každém novoluní, v každý den odpočinku, přijde se sklonit veškeré tvorstvo přede mnou, praví Hospodin.“ (Iz 66,23).

Oba oddíly, které jsou tématicky zřetelně vymezené, sestávají každý ze 127 slov. Tato číslovka udává v perské době počet všech zemí (Est 1,1 a 9,30). Trito-Izajáš, který píše v situaci po návratu z exilu, podtrhuje eschatologickou univerzalitu šabatu tím, že oddíly o šabatu koncipuje právě tímto počtem slov, jde tedy o šabat, který se týká všech zemí. Šabat budou zachovávat i cizinci (56,6) a bude znamením⁹¹ pro všechny pronárody (66,18.19).

⁹⁰ Více k symbolice čísla 40 viz kapitolu „Jonášův žalm“.

⁹¹ Šabat jako znamení viz také Ex 31,13.17.

Tyto dva oddíly o univerzalitě šabatu doprovází dva oddíly o soudu, které jsou podány každý čtyřiceti slovy: Iz 56,9-11⁹² a Iz 66,15-17. V prvním případě se jedná o soud nad „nesvědomitými pastýři“, který má vykonat polní zvěř: „Všechna polní zvěři, přijď se nažrat...“. Ve druhém případě jde o soud nad těmi, kdo se oddávají pohanským praktikám, který vykoná Hospodinův oheň a meč: „Ohněm totiž a mečem povede Hospodin soud...“. Tematická paralelita těchto oddílů je zdůrazněna stejným – symbolickým počtem slov, který dotváří jejich souvztažnost a poselství:

Iz 56,1-8 – 127 slov o šabatu	Iz 66,15-17 – 40 slov o soudu
Iz 56,9-11 – 40 slov o soudu	Iz 66,18-24 – 127 slov o šabatu

X

2.2.4 Jonášův žalm

Jonášův žalm – přímá řeč, která je v Jon 2,3-10 – je složený z celkem 81 slov, to je 3x3x3x3 slov. Tímto způsobem je upozorněno na dobu Jonášova pobytu v útrokách ryby: „Hospodin však nastrojil velikou rybu, aby Jonáše pohltila. Jonáš byl v útrokách ryby tři dny a tři noci.“ (Jon 2,1).⁹³

Jiří Beneš⁹⁴ interpretuje strukturu tohoto oddílu následovně: „Středem Jonášova žalmu je hebr. pasivní participium *chašub* – ovinutý, obvázaný, přivázaný. Tomuto slovu předchází stejný počet slov, který pak následuje, tedy 40 (což je symbolické číslo pro zkoušku)... Uprostřed svého žalmu mluví Jonáš o své hlavě, která je ovázána chaluhou (hebr. *súf*). Vzhledem k tomu, že podstatné jméno *súf* je odvozeno od slovesa s-v-f ukončit a že slovo *súf* většinou v textu znamená „konec“, může prorok poeticky vypovídat o své smrti: konec je přivázaný k mé hlavě.“

Tato interpretace je velmi věrohodná, neboť dobře koresponduje s celkovými souvislostmi Jonášova příběhu. Číslovka 40 se vyskytuje v Jon 3,4 a i v jiných

⁹² Verš dvanáctý je již přímá řeč „nesvědomitých pastýřů“ a tvoří tak jakousi ilustraci jejich zaměření na vlastní prospěch a nezájmu o stádo.

⁹³ V desáté kapitole PRE říká rabi Meir, co se během této doby Jonášovi přihodilo: „Ryba řekla Jonášovi: ‚Nevíš, že nadešel den, kdy mám být sežrána tlamou livjátana?‘ Jonáš jí odpověděl: ‚Dones mně k němu!‘ Jonáš řekl livjátanovi: ‚Kvůli tobě jsem sestoupil, abych viděl místo tvého přebývání; neboť protáhnu lano tvým jazykem a vytáhnu tě a porazím tě pro velkou hostinu spravedlivých.‘ Ukázal mu znamení Abrahamovo a řekl: ‚Pohleď na znamení smlouvy.‘ A livjátan to uviděl a utekl od Jonáše dva dny cesty daleko.“ Obřízka (בזירה), která je od Abrahama znaméním smlouvy s Hospodinem, má gematrickou hodnotu právě 81.

⁹⁴ Beneš, Jiří: Dvanáctka. Úvod do studia malých proroků. Teologický seminář Církve adventistů s.d., Praha 2006, s. 144.

biblických textech představuje čas zkoušky, zvláštního ohrožení, dobu soudu a pokání (srov. Gn 7,4,17; Ex 24,18; Nu 13,26; 14,33n; 1S 17,16; Ez 4,6).⁹⁵ Číselná struktura této modlitby tedy dobře vystihuje její základní motivy.

Chtěl bych tento pohled rozšířit ještě o jednu možnost. Vnímat, že v centru modlitby není jedno slovo, ale tři סִיף הַבּוֹשׁ לְרֵאשִׁי, čímž předchází a následuje 39 slov. Číslovka 39 gematricky odkazuje na vyznání יהוה אחד, které tvoří součást základní židovské modlitby „Šma Jisrael“. Jonášův žalm také připomínání Hospodina explicitně vyjadřuje: „Když jsem byl v duši tak skleslý, Hospodina jsem si připomínal...“ (Jon 2,8). Slovo סִיף se v Tenachu nejčastěji používá ve spojení, které označuje Rákosové moře (יַם־סִיף). Poté, co Jonáš pronese tuto modlitbu, ho ryba vyvrhla na souš (אֶל־הַיַּבֶּשֶׁה). Souš představovala pro Izraelce záchranu ze smrtících vod Rákosového moře: „Ale Izraelci přešli prostředkem moře po suchu (בַּיַבֶּשֶׁה) ...“ (Ex 14,29). Odkaz na tuto zkušenost záchranu Hospodinem naznačuje centrální sdělení koncentrické struktury Jonášova žalmu, které je obklopeno počtem slov číselně symbolicky vyznávajících Hospodinovu jedinečnost.

2.2.5 Žalm 23

Koncentrickou strukturu má stejně jako Jonášův žalm patrně mnoho dalších textů Tenachu. Jako další příklad uvádím známý Ž 23. Tento žalm začíná tetragramem. Potom následuje 26 slov, po kterých následují dvě slova, která se jeví jako centrální a pak je opět 26 slov do konce žalmu. Do této struktury nepočítám žalмовý nadpis מְזִמּוֹר לְדָוִד.

Dvě centrální slova jsou ve verši čtvrtém: אַתָּה עִמָּדִי – „ty (jsi) se mnou“. Na toho, kdo je míněn tímto „ty“ ukazuje kromě explicitního uvedení Hospodinova jména, které je v prvním a posledním verši, celá výstavba tohoto žalmu. Číslo 26 je gematrickou hodnotou tetragramu. 26 slov v první části koresponduje s prvním uvedením Hospodinova jména a 26 slov v druhé části s druhým výskytem. Koncentrická výstavba tohoto žalmu tedy vypovídá o tom, že Hospodin je žalmistovi oním TY, který je (stále) se mnou.

⁹⁵ Francouzsky je 40 quarantaine, z čehož pochází slovo karanténa.

2.2.6 Žalm 127

Jako třetí příklad koncentrické struktury žalmů zmíním Ž 127. Nadpis této poutní písně obsahuje jméno Šalomouna: שִׁיר הַמְּעֵלוֹת לְשָׁלוֹמוֹהָ – „poutní píseň pro Šalomouna“. Po nadpisu následuje 28 slov, potom je centrální slovo לְיָדֵיָהּ - „pro milého svého“ a potom opět následuje 28 slov. V centrálním slovu tohoto žalmu je obsaženo druhé Šalomounovo jméno: „Pak David potěšil svou ženu Bat-šebu, vešel k ní a spal s ní. I porodila syna a on mu dal jméno Šalomoun. Toho si Hospodin zamiloval a ohlásil skrze proroka Nátana, že ho mají pojmenovat Jedidjáš (יְדִידְיָהּ - to je Hospodinův miláček) kvůli Hospodinu.“ (2S 12,24.25).

Výstavbu toho žalmu utváří číslo 28, které je gematrickou hodnotou Šalomounova označení „miláček“ – יָדִיד a současně také centrálním slovem žalmové koncentrické struktury. Tento poznatek dokresluje smysl prvního verše tak, že domem, o kterém se zde pojednává, je míněn Hospodinův chrám, který nechal vystavět právě král Šalomoun.

2.2.7 Žalm 67

Ž 67 je děkovnou písní, která „tvořila podle názoru badatelů součást slavnostní liturgie při dožínkách (srov. verš 7; viz též Ž 65,10) nebo při slavnosti stánků.“⁹⁶ Tento žalm obsahuje (opět bez nadpisu) celkem ze 49 slov. Číslo 49 udává zároveň počet dní od svátku Pesach do svátku Šavuot. Konkrétně je tato doba známá jako doba počítání ómeru, která trvá sedm týdnů. Začíná od druhého dne svátku Pesach, kdy byla 16. nisanu přinesena v chrámu oběť prvního snopu z nové úrody ječmene a trvá do 6. sivanu, kdy se slaví pšeničná žeň.

Na těchto 49 dní patrně odkazuje 49 slov tohoto žalmu, který se jako dožínková děkovná píseň zpíval při slavení svátku Šavuot. Tomu odpovídá verš 2 jako odkaz na Áronské požehnání a tedy jeruzalémskou chrámovou liturgii a verš 7 jako zpětný pohled na výnos země, což je motiv ze slavení dožínek. Úroda je zde vnímána jako Boží požehnání, podobně jako v Dt 16,9.10: „Odpočítáš si sedm týdnů. Od chvíle, kdy přiložíš srp ke stojícímu obilí, začneš počítat sedm týdnů. Pak budeš slavit

---

⁹⁶ Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné. Jób až Píseň písní. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1998, s. 390.

Hospodinu, svému Bohu, slavnost týdnů. Dáš dobrovolně podle své možnosti z toho, v čem ti Hospodin, tvůj Bůh, požehná.“

Také tento žalm má výrazně koncentrickou strukturu:

- Verš 2. 7 slov; motiv Božího požehnání
- Verš 3. 6 slov; motiv země
- Verš 4. 6 slov (= verš 6)
- Verš 5. 11 slov; centrální slovo „národy“
- Verš 6. 6 slov (= verš 4)
- Verš 7. 6 slov; motiv země
- Verš 8. 7 slov; motiv Božího požehnání

Sedm veršů tohoto žalmu obsahuje tedy celkem 49 slov, které připomínají výše uvedenou dobu sedmi týdnů či 49 dnů a činí tak ve struktuře 24 + 1 + 24, která odkazuje číslem 24 na chrámovou liturgii,⁹⁷ a centrálním slovem tohoto žalmu - עַמִּי - „národy“ na podíl národů při tomto slavení Boha. Slavnost svátku Šavuot je naplněna až podílem všech národů na Božím požehnání a chvále.

2.3 Cílený počet písmen

V Tenachu jsou patrně některé oddíly, u kterých ve vztahu k tomu, co sdělují, hraje roli nejen počet jejich úseků či slov, ale i písmen. Jeden takovýto příklad zmiňuje M. Stern v rozhovoru o Desateru s H.G. Pöhlmannem: „text Desatera v Exodu 20 má 613 písmen.“⁹⁸ Tento počet písmen je chápán jako „symbol pro oněch 613 příkazů a zákazů, jejichž je extraktem.“⁹⁹ Počet 613 nelze nějakým způsobem vyčíst z Tóry, jedná se o počet symbolický, podle výše zmíněného podání odkazující na Desatero jako souhrn tohoto počtu ustanovení.

Počet 613 lze zároveň vnímat jako pokračování číselné řady 611 (תורה), 612 (ברית) a tedy 613 jako počet všech příkazů a zákazů, které předepisuje Tóra tomu, kdo stojí ve smlouvě s Hospodinem.

Dalším příkladem cíleného počtu písmen může být oddíl o sedmiramenném svícnu v Ex 37,17-24. Je nápadné, že tento oddíl sestává přesně ze 100 slov. Hans A.

⁹⁷ Číslo 24 jako číslo chrámového kultu viz kapitola Dvojitá podoba jména „David“.

⁹⁸ Pöhlmann, H.G.; Stern, M.: Desatero v životě židů a křesťanů. Vyšehrad, Praha 2005, s. 25.

⁹⁹ Ibid.

Hutmacher¹⁰⁰ v tom vidí naznačenou plnost Božího stvořitelského působení, která se udála skrze deset Božích výroků. Potom by mohl být také počet písmen tohoto oddílu, kterých je 418, nějakou výpovědí o stvoření. Číslo 418 je dvaadvaceti násobkem devatenáctky. Číslo 22 zároveň koresponduje s počtem „kalichů podobných mandloňovému květu“, které jsou na svícnu vytepany.¹⁰¹

Oddíl o sedmiramenném svícnu, který obsahuje 10 x 10 slov a 22 x 19 písmen, může tedy na rovině kompoziční symboliky vypovídat o stvoření v sedmi (7) dnech skrze deset (10) Božích výroků (22).

2.4 Souhrn

Některé oddíly Tenachu zdůrazňují či dokreslují svou verbální zvěst způsobem své formální kompozice. V případě koncentrické struktury, která je obzvláště častá u poetických textů, poukazují na určité centrální sdělení a počtem utvářejících elementů (úseků, slov či písmen) na numerickou souvislost, která je pro daný oddíl nějak příznačná. Číslo, které je do výstavby textů skrze utvářející počet elementů takto cíleně promítnuto, má potom strukturující (stejný počet slov před a po centrálním sdělení) či skladebnou (celkový počet slov daného oddílu) funkci.

Význam takto koncipujícího čísla potom určitým způsobem (např. pomocí gematrie, obecně užívané symboliky nebo odkazem na jiné texty) dotváří sdělení celého oddílu.

---

¹⁰⁰ Hutmacher, H.A.: Symbolik der biblischen Zahlen und Zeiten. Schöningh, Paderborn 1993, s. 66 a 67.

¹⁰¹ K významu dvaadvacítky viz kapitoly „Kosmologický význam gematrie“ a „Dvacet dva patriarchů od Adama k Izraeli“.

3. ČÍSLOVKA JAKO ZVĚSTNÁ VELIČINA

3.1 Nástin problematiky

O zvěstném charakteru číslovek lze mluvit tehdy, jestliže nejsou v textu použity kvůli své aritmetické hodnotě, ale pro svůj symbolický charakter. Při použití číslovky jako zvěstného prostředku ustupuje její číselná hodnota odkazující na konkrétní množství do pozadí. Antičtí autoři takto často používali např. číslovku 70, která představovala délku jednoho lidského života, nebo délku jedné historické epochy, nebo počet osob jedné homogenní skupiny. Např. „70 měst určité oblasti je synonymem pro všechna města dané oblasti“.¹⁰²

Vedle tohoto zvěstného významu, který užívá číslovku pro její obecně sdílený symbolický význam (sem patří kromě čísla 70 i číslo 7 a 700 a dále zaokrouhlená čísla jako 100 nebo 1000) mají některé biblické číslovky ještě další literární dosah, a sice odkazovat na texty, ve kterých je stejný či spřízněný číselný údaj a tím vytvářet kontext napříč kánonem. Příkladem zde mohou být opakující se „chronologické“ periody nebo jiné množstevní údaje.

Při následujících analýzách vycházím také z toho, že biblické číslovky jsou často theologumena, která prvořadě nevyjadřují počet chronologických či množstevních jednotek, ale jejich posvátnou kvalitu. T. Boman uvádí, že „nejmenší (2-10) a základní (grundlegenden) čísla byla (Izraelity) pocíťována jako kvalitativně různé celky. Odtud byl jen krok k představě o posvátných číslech.“¹⁰³ Jinými slovy: číselný údaj nepředstavoval pro Izraelity výčet jednotek, ale označoval vlastnost dané skupiny. Čísla měla proto schopnost u jimi označených celků vyjádřit jejich posvátnost nebo jinou základní charakteristiku.

Těmto „zvěstným funkcím“ (kontextualizujícím odkazům nebo kvalitativním charakteristikám) číselných údajů se budu v rámci Tenachu nadále věnovat na několika názorných příkladech.

---

¹⁰² Četné příklady z antické literatury uvádí Alois Dreizehnter: *Die Rhetorische Zahl. Quellenkritische Untersuchungen anhand der Zahlen der 70 und 700*. C.H.Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1978.

¹⁰³ Boman, Thorleif: *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem Griechischen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1959, s. 144.

3.2 Dějepravné dílo Tóry a Předních proroků

V knihách Gn, Ex, Lv, Nm, Dt, Joz, Sd, 1S, 2S, 1Kr a 2Kr lze sledovat návaznou dějovou linii. „Chronologický“ rámec, který obepíná určité celky tohoto dějepravného díla umožňuje stanovit jeho významné mezníky: 430 let pobytu Izraele v Egyptě (Ex 12,40.41) a 480 let od vyjití z Egypta do začátku stavby Hospodinova domu Šalomounem (1Kr 6,1). Díky těmto překlenovacím údajům lze snadno stanovit, že Šalomoun začíná se stavbou chrámu přesně 1200 let po narození Abrama: Ve sto letech se Abrahamovi narodí syn Izák (Gn 21,5), v šedesáti letech se Izákovi narodí Jákob (Gn 25,26), ve sto třiceti letech sestoupí Jákob (Izrael) do Egypta (Gn 47,9), čtyři sta třicet let je Izrael v Egyptě (Ex 12,40.41) a čtyři sta osmdesát let od vyjití z Egypta začne Šalomoun budovat dům Hospodinu (1Kr 6,1), tedy $100 + 60 + 130 + 430 + 480 = 1200$.

Pokud přijmeme teorii Benjamina Ziemera, že potomek se narodí vždy následný rok po svém zplození,¹⁰⁴ dostaneme podobně „kulatá“ čísla také v „érách“ do Abramova narození. Rodokmeny v Gn 5 a 11 neudávají u prvního potomka rok narození, ale rok jeho zplození,¹⁰⁵ proto je třeba při stanovení celkové časové periody, kterou rodokmen pokrývá, připočíst ke každému jedinci rok, který uplynul od jeho zplození do jeho narození.

Dokladem pro tuto logiku, se kterou se v Genesi počítá, je, že Noemu bylo při zplození Šéma 500 let (Gn 5,32), při potopě 600 let (Gn 7,6.11) a Šémovi bylo druhý rok po potopě 100 let (Gn 11,10). Abrahamovi bylo při zplození Izmaela 85 let (Gn 12,4 a 16,3) a narodil se mu v 86 letech (Gn 16,16). Při oznámení o narození Izáka bylo Abrahamovi 99 let (Gn 17,1.24), věděl však, že by se mu nyní zvěstovaný syn mohl narodit až ve stu letech (Gn 17,17), což se potom také skutečně stalo (Gn 21,5).

---

¹⁰⁴ Ziemer, Benjamin: Abram – Abraham. Kompositionsgeschichtliche Untersuchungen zu Genesis 14, 15 und 17. Walter de Gruyter, Berlin 2005: „Specifikum počítání času v Gn 11 (podobně v Gn 5) spočívá v tom, že je u pojednáváných praotců zmíněn jen věk při zplození syna, který vede jejich linii dál a potom ještě následné roky života. Pro začlenění těchto dat do systému existují v zásadě tři možnosti, totiž: a. předpoklad, že narození nastalo vždy v roce, který následoval po roce udaného věku zplození, b. že porod syna se odehrál vždy v udaném roce zplození, nebo c. že není dána žádná pravidelnost. Proti domněnce c. mluví už sám fakt existence tohoto počítání let, jehož smysl zjevně spočívá v systematickém pokračování vždy v další generaci. Proti domněnce b. mluví zbytečně vznikající napětí mezi údaji z Gn 5,32; 7,6.11 a 11,10.“ s. 348.

¹⁰⁵ Důvod, proč se neuvádí rok narození, ale zplození je patrně v tom, že slovesný kořen „zplodit“ יָלַד představuje klíčovou aktivitu těchto oddílů, které jsou nazvány jmenným derivátem tohoto kořene - תולדות; viz Gn 5,1; 11,10.27.

Časová perioda deseti generací mezi narozením Noeho a Abrama podle Gn 5,32 a 11,10-26 překrývá tedy přesně 900 let ($500 + 1 + 100 + 1 + 35 + 1 + 30 + 1 + 34 + 1 + 30 + 1 + 32 + 1 + 30 + 1 + 29 + 1 + 70 + 1 = 900$). Od potopy, která nastala v šestistém roce Noeho života (Gn 7,6.11), do Abramova narození je pak přesně 300 let.

„Kulatá“ čísla, se kterými počítá „chronologická“ koncepce dějepravného díla Tóry a Předních proroků, jako je 600 let od narození Noeho do potopy, 300 let od potopy do narození Abrama a 1200 let od narození Abrama do počátku stavby Šalomounova chrámu, dávají tušit, o které události v tomto dějinném rozvrhu běží především. Vedle exodu a počátku stavby chrámu jsou mezníky „zaokrouhlených“ period právě potopa a narození Abrama.

Perioda čtyři sta třiceti let se v tomto dějepravném díle dvakrát opakuje. Tento časový údaj, který explicitně vyjadřuje dobu pobytu Izraele v Egyptě, je také příznačný pro interní „chronologii“ davidovské královské dynastie od začátku budování Šalomounova chrámu do začátku exilu:

1Kr 6,38	zasvěcení chrámu po 7 letech stavby	7 let ¹⁰⁶
11,42	od zasvěcení chrámu do konce Šalomounovy vlády	29 let ¹⁰⁷
14,21	Rechabeám vládl	17 let
15,2	Abíjám vládl	3 let
15,10	Ása vládl	41 let
22,42	Jóšafat vládl	25 let
2Kr 8,17	Jóram vládl	8 let
8,26	Achazjáš vládl	1 rok
11,4	Atalja vládla	7 let
12,2	Joaš vládl	40 let
14,2	Amasjáš vládl	29 let
15,2	Azarjáš vládl	52 let
15,33	Jótam vládl	16 let
16,2	Achaz vládl	16 let
18,2	Chizkijáš vládl	29 let

¹⁰⁶ Doba budování Hospodinova domu trvala sedm let, což představuje analogii ke stvoření kosmu v sedmi dnech. Chrám je základem kosmu, jak to vyjadřuje židovská tradice poukazem na symbolický význam prvního písmene stvoření – בית ve slově בראשית, které je zároveň označením chrámu jako domu (Hospodinova).

¹⁰⁷ Tento údaj vyplývá z toho, že Šalomoun vládl celkem 40 let (1Kr 11,42), chrám začal stavět ve 4. roce své vlády (1Kr 6,1) a budoval jej 7 let (1Kr 6,37.38).

21,1	Menašé vládl	55 let
21,19	Amón vládl	2 roky
22,1	Jošijáš vládl	31 let
23,31	Jóachaz vládl 3 měsíce	–
23,36	Jójakím vládl	11 let
24,8	Jójakín vládl 3 měsíce	–
24,18	Sidkijáš vládl	<u>11 let</u>
	celkem od začátku stavby chrámu do začátku exilu	430 let

Izrael byl v Egyptě 430 let. Za 480 let od vyjití z Egypta začal Šalomoun stavět chrám. Za 430 letech od začátku stavby chrámu nastal exil. Tato doba zároveň představuje nepravosti izraelského a judského domu podle Ez 4,5.6 - 390 dní představuje 390 let nepravosti izraelského domu a 40 dní představuje 40 let nepravosti judského domu, celkem se tedy jedná o údobí trvající 430 let.

Davidovská královská dynastie je od začátku budování chrámu po událost exilu periodizovaná časovým úhrnem, který vytváří číselnou vazbu na událost exodu. Z tohoto hlediska můžeme mluvit o zvěstné funkci číselných údajů této časové periody. Číselné údaje vztahující se na dobu vlády jednotlivých králů Davidovské dynastie od začátku budování chrámu do exilu jsou patrně ve svém celku utvářeny s ohledem na dobu pobytu Izraelského národa v Egyptě. Tím je toto údobí králů představeno jako doba, která také potřebuje své „vyvedení“.

Hutně vyjadřuje souvztažnost motivu exodu a exilu v rozvrhu Tóry a Předních proroků prof. K.A. Deurloo: „V Předních prorocích dochází exodus svého cíle. S Jozuem lid přechází Jordán, aby přijal dar dobré země. Knihou Soudců je čtenář přiveden ke středu Předních proroků, k Davidovu království – a stavbě chrámu (2S 7). V knihách královských je pak svědkem úpadku dějinné cesty Izraele, jež končí v exilu.“¹⁰⁸

Také perioda 480 let hraje v celkovém profilu Předních proroků důležitou roli. Tento časový údaj je násobkem symbolických čísel 40 a 12. Obě tato čísla určují charakter knihy Soudců, pro kterou je příznačné, že je soudců právě 12 a že jsou přiřazeni – dosti krkolomně – ke dvanácti kmenům Izraele. Toto dvanáctinné schéma má odpovídat celkovému obrazu této epochy dějin Izraele, kdy je Boží lid vyznačován svazem 12 kmenů.

¹⁰⁸ Deurloo, Karel A.: Exodus a exil. Malá biblická teologie I. Eman, Benešov 2007, s. 81.

Dílčí časové údaje této periody jsou téměř samé čtyřicítky, nebo čísla od čtyřicítky odvozená, tedy čísla, která vyjadřují dobu zkoušky, během které se má svaz dvanácti kmenů Izraele osvědčit: Otniel – 40 let (Sd 3,11), Ehúd – 80 let (2 x 40 - Sd 3,30), Jabín – 20 let (0,5 x 40 - Sd 4,30), Debora – 40 let (Sd 5,31), Gedeon – 40 let (Sd 8,28), Pelištejci – 40 let (Sd 13,1), Samson – 2 x 20 let (Sd 15,20 a 16,31), Élí – 40 let (1Sam 4,18), Saul – 40 let (Sk 13,21),¹⁰⁹ David – 40 let (2S 5,4), Šalomoun – 40 let (1Kr 11,42). To, že se v tomto schématu nejedná o chronologii ve smyslu historickém, ukazují některé historiografické obtíže:

a. Podání knihy Soudců nám sugeruje takový obraz, jako by soudcové působili v kontextu celého Izraele, tedy jako by každý soudce soudil všech dvanáct kmenů jako celek.

b. Vypadá to, jako by jednotliví soudcové působili v chronologické následnosti. To ovšem souvisí s teologickou koncepcí knihy. Chronologická data, která jsou zde představena, uvádí čtenáře do historiografických potíží, protože při součtu všech časových údajů knihy, následně doby Élího z 1S atd., dostáváme mnohem větší údaj, než je 480 let.

c. V knize Soudců je zřetelné velmi profilované hermeneutické schéma. Příběhy jsou podány zcela typizovaným způsobem, sumáře i delší celky jsou upraveny a zakomponovány do celkového rámce tak, aby tato doba bez krále mluvila o stále stejném problému, o odpadnutí od Hospodina a návratu k němu. To je typické téma exilové komunity. Vše začíná odpadnutím od Hospodina, Izrael se obrací k cizím bohům. Nato přichází trest, kdy je Izrael vydán nepříteli. V této situaci volá k Hospodinu o pomoc, což je jakási forma pokání. Hospodin odpovídá tak, že posílá vysvoboditele - soudce. Tento soudce divuplným způsobem ve jménu Hospodinově zachraňuje Izrael a pak jej soudí. Po dobu jeho života je vše zase v pořádku. Po soudcově smrti však Izrael znovu odpadá a hřeší ještě hůře. A toto schéma, které je nejprve obecně vyjádřeno v Sd 2,11nn, se pak v knize dvanáctkrát opakuje.

Perioda 480 let tedy představuje kombinací dvanáctky a čtyřicítky dobu zkoušky pro svaz dvanácti kmenů Izraele. Průmět toho zvěstného čísla v knize Soudců je patrný z dvanáctého opakování základního motivu a časté přítomnosti „čtyřicítkových“ období jednotlivých vůdců lidu.

---

¹⁰⁹ To, že Saul kraloval 40 let víme pouze odsud. Tenach tento údaj neuvádí, přesto velmi dobře zapadá do celkového schématu čtyřicítek, kterého si musel být vědom i autor Skutků.

Z výše nastíněných skutečností vysvítá, že mezi klíčové číselné teologumena dějpravného celku Tóry a Předních proroků patří „chronologické“ údaje o 430 a 480 letech, jejichž zvěstný dosah zakládá v rámci této mohutné dějinné koncepce mnohé zvěstné implikace. Především je tato epocha opakovaně představena jako doba zkušování, v níž má Boží lid příležitost osvědčit životaschopnost v zemi zaslíbené. Nestane se tak a proto poslední perioda vytyčená začátkem budování domu Hospodinova končí po 430 letech zničením chrámu a odvedením lidu do zajetí. Závěrečná zmínka ve 2Kr 25,27-30 o omilostnění judského krále Jójakína babylónským králem Evil-merodakem je však „signálem, že ještě není všemu konec“.¹¹⁰ Dějpravný celek Tóry a Předních proroků je tak otevřen svému pokračování v Zadních prorocích a Spisech, které celkem na sedmi místech¹¹¹ mluví o tom, že exil, popř. zničení Jeruzaléma, potrvá 70 let. Zmínky o 70 letech se stanou také motivem pro židovskou apokalyptiku.

3.3 70 let v Zadních prorocích a Spisech

Sedmdesátka je jistě symbolické číslo a to jak v antické literatuře tak v židovských apokalypsách. Jako historickou periodu vztahující se na dobu exilu ji můžeme vymezit dvojitým způsobem. Jednak od roku 607/6 (první vlna deportace ve třetím roce vlády judského krále Jójakíma - Da 1,1n) do roku 538/7 (návrat z exilu v prvním roce vlády perského krále Kýra - Ezd 1,1n), jednak od roku 587/6 (zničení chrámu v devatenáctém roce vlády babylónského krále Nebúkadnesara - 2Kr 25,8n) do roku 515 (zasvěcení obnoveného chrámu v šestém roce vlády perského krále Dareia - Ezd 6,15n).

Obě časová vymezení trvají cca 70 let (počítáno inkusivně), každé se však vztahuje na jiné události. První možnost počítá s deportací a navrácením představitelů lidu a chrámového vybavení, druhá se zničením a obnovením chrámu. Obě možnosti jsou na základě Zadních proroků a Spisů dobře myslitelné. To je ve vztahu k tomuto číselnému údaji pozoruhodné, protože není jednotná tradice o tom, které události tuto dobu vymezují, ale je naprostá shoda v tom, že se jedná právě o 70 let, viz sedmerý výskyt tohoto údaje, který je doložen 5x v Zadních prorocích a 2x ve Spisech.

---

¹¹⁰ Deurloo, Karel A.: Exodus a exil. Malá biblická teologie I. Eman, Benešov 2007, s. 82.

¹¹¹ Jr 25,11 a 12; 29,10; Za 1,12; 7,5; Dan 9,2; 2Pa 36,21.

3.4 Časové údaje v apokalyptice

Nejpatrnějším příkladem toho, kdy číslo nabývá výrazně zvěstnou funkci, jsou časové údaje apokalyptické literatury. V rámci Tenachu lze tuto skutečnost dobře ilustrovat na knize Daniel. Setkáme se v ní se symbolikou sedmičky, která se zde objevuje ve dvojí formě, jednak potencovaná (v umocněné podobě) jako údaj sedmdesát sedmic, jednak ve „zlomené“ podobě jako údaj 3,5.

Daniel v 9. kapitole mluví o období sedmdesáti sedmic (ČEP „sedmdesát týdnů let“ - שְׁבַעִים שָׁבָעִים), které byly stanoveny jeho lidu a svatému městu (verš 24). Již z úvodních veršů této kapitoly víme, že obsah pojednávaných sdělení je zacílen na počet let (מִסְפַּר הַשָּׁנִים), to znamená na přesně vymezenou dobu, po kterou byl Jeruzalém v troskách. Proto ČEP doplňuje ve verši 24 slovo „let“, aby bylo zřejmé, že se jedná o periodu 490 roků.

Podle 2Pa 36,21 je 70 let zpustošení doba, kdy si má země vynahradit své šabaty. Tak se naplní koncept z Lv 26,34.35.43: „Tehdy si země vynahradí své roky odpočínutí po celou dobu, co bude zpustošena, až vy budete v zemi svých nepřátel. Tehdy bude země odpočívát a vynahradí si své roky odpočínutí. Po celou dobu zpustošení bude odpočívát, protože nemohla odpočívát ve vašich letech odpočínutí, když jste v ní sídlili... Země totiž bude od nich opuštěna a vynahradí si své roky odpočínutí, bude zpustošena, bez nich, dokud oni neodpykají své provinění, protože znovu a znovu zavrhovali mé řády a má nařízení si protivili.“ Propojení 70 let exilu s konceptem vynahrazení šabatů země vlastně znamená, že si země vynahrazuje šabaty za předchozích 490 let doby královské, kdy nemohla mít - podle ustanovení v Lv 25,4 - šabat každý sedmý rok.

Toto období je zároveň možno chápat jako deset jubileí (10 x 49 let). S takovýmto způsobem periodizace dějin se setkáváme v židovské apokalyptické literatuře častěji. První kniha Henochova přináší „desetitýdenní apokalypsu“ (1Hen 93,3-9 prvních sedm týdnů a 91,12-15 osmý až desátý týden).¹¹² Každý týden má sedm částí,¹¹³ to znamená, že tato apokalypsa dělí čas na 7 x 7 x 10 period.

---

¹¹² Soušek, Zdeněk (ed.): *Knihy tajemství a moudrosti I. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*. Vyšehrad, Praha 1998, s. 165-168.

¹¹³ Srov. např. 1Hen 91,15: „Posléze v desátém týdnu v jeho sedmé části nadejde velký věčný soud,...“.

Na konci čtvrtého týdne se v ní pojednává o vydání zákona, na konci pátého týdne o vybudování chrámu a v šestém týdnu o rozptýlení vyvoleného rodu. Mezníky těchto epoch jsou tedy exodus, stavba chrámu a exil (1Hen 93,6-8). Pozoruhodné v této souvislosti je, že podle interní chronologie dějpravného díla Tóry a Předních proroků je mezi exodem a návratem z exilu 2 x 490 let: 480 let od exodu do stavby chrámu, 430 let od stavby chrámu do exilu a 70 let zajetí je celkem 980 let, tedy dvě „apokalyptické periody“ po 490 letech.

Podobně je strukturována celá Kniha jubileí, která představuje „příběhy o tom, jak byly rozděleny dny zákona a svědectví podle událostí dnů do sedmiletí (týdnů roků) a do jubileí (period o 49 letech) po všechna léta běhu světa...“.¹¹⁴ Ve skutečnosti však přináší tato kniha pouze líčení prvních padesáti jubileí od stvoření do exodu s tím, že „uplynou ještě další jubilea, než bude Izrael očištěn od všech hříchů, od smilstva, nečistoty, ... Pak bude země čistá od toho času až po všechn budoucí čas“ (Jub 50,5).

Logika této struktury vyplývá ze sedmí dny stvoření, které jsou utvářejícím principem všech časů světa. Dějiny se pohybují uvnitř takto na počátku vytyčeného rámce až dospějí do fáze konečného očištění. Sedmičková perioda představuje v Tenachu často očištné dění,¹¹⁵ které má posvěcující charakter - čistota či svatost se obnovuje po uplynutí sedmi časových cyklů. Také z tohoto hlediska je 70 let exilu (tedy deset sedmiletí) pro zemi dobou očisty. Proroctví v Da 9,24-27 pracuje s touto logikou dále a očištnou periodu potencuje na 70 x 7, což má být pro lid a svaté město období „než bude skoncováno s nevěrností, ...“ (verš 24).

Opakem posvěcujícím očištné etapy potencované sedmičky (70, 490) je v apokalyptické literatuře znesvěcující perioda „zlomené sedmy“, která se také několikrát objevuje v rámci knihy Daniel. V 9,27 je to v údajích o polovině týdne (polovina týdne je tři a půl dne). Jedná se o neblahou dobu, která je spojena se zastavením obětí. Období 3,5 času (doslova „čas a časy a polovina času“)¹¹⁶ se vyskytuje také v souvislosti s působením rouhajícího se a pronásledujícího krále v 7,25 a s roztříštěním moci svatého lidu v 12,7. Zlomená sedma představuje

---

¹¹⁴ Úvodní slovo Knihy jubileí in Soušek, Zdeněk (ed.): Knihy tajemství a moudrosti II. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy. Vyšehrad, Praha 1998, s. 19.

¹¹⁵ Tak Lv 13,4.5.6.21.26.31.33.50.54; 14,38; 15,13.19.24; Nu 19,11.12.

¹¹⁶ Viz ČEP poznámka qq k Da 7,25.

přerušeni (nedoběhnutí) očistného cyklu a je tak v apokalyptickém kontextu jakýmsi časem působení Božího protihráče.¹¹⁷

Toto neblahé období 3,5 času (roku) má v apokalyptické literatuře i svou variantu v podobě 42 měsíců¹¹⁸ a 1260 dní. V této variantě, se kterou se setkáme v knize Janova Zjevení, se počítá s tím, že měsíc má 30 dnů a rok 360 dnů ($30 \times 42 = 360 \times 3,5 = 1260$): „Ale vnější chrámový dvůr vynech a neměř, protože byl vydán pohanům; ti budou pustošit svaté město po dvačtyřicet měsíců. A povolám své dva svědky, a oblečeni v smuteční šat budou prorokovat tisíc dvě stě šedesát dní... Lidé ze všech národů, čeledí, jazyků a kmenů budou hledět tři a půl dne na jejich mrtvá těla a nedovolí je pochovat“ (Zj 11,2.3.9). Toto období se vyskytuje ještě v 12,14 (rok a dva roky a polovina roku) a v 13,5 (čtyřicet dva měsíců).

Prodloužení této negativní periody představují závěrečné verše Danielova proroctví: „I slyšel jsem muže oblečeného ve lněném oděvu, který byl nad vodami veletoku. Zvedl svou pravici i levici k nebi a přísahal při Živém navěky, že k času a časům a k polovině, až se dovrší roztržení moci svatého lidu, dovrší se i všechno toto... Od doby, kdy bude odstraněna každodenní oběť a vztyčena ohyzdná modla pustošitele, uplyne tisíc dvě stě devadesát dní. Blaze tomu, kdo se v důvěře dočká tisíce tři set třiceti pěti dnů.“ (Da 12,7.11.12). Nejdříve se zde uvádí doba tři a půl času, což je jiná forma pro 1260 dnů (42 měsíců), potom 1290 dnů (43 měsíců) a nakonec 1335 dnů (44,5 měsíce). První prodloužení je tedy o měsíc a druhé o měsíc a půl.

Je možné, že se zde jedná o nějaké historické období z doby makabejské, pozoruhodná je však skutečnost, že je toto období uvedeno v návaznosti na symbolicky negativní periodu zlomené sedmy, jako její dvojí prodloužení. Návazností na dobu 3,5 času je toto období předznamenáno jako nepříznivé a blaze tomu, kdo se dočká jeho konce.

Knihy Daniel jako výrazný představitel apokalyptické literatury Tenachu dává také výrazně vyniknout pozitivní i negativní kvalitě čísel. S periodami určenými pozitivními časovými údaji pracují mimokanonické apokalypsy, na negativní časové údaje navazuje novozákonní Zjevení Janovo. Obojí kvalita je spjata se symbolickým číslem sedm, v pozitivním případě s jeho potencialitami (70; 490), v negativním případě s jeho „zlomeninami“ (3,5; 42; 1260).

---

¹¹⁷ Podobně tomu je i s číslem dvanáct, které je vnímáno jako pozitivní a jeho přelomení – šestka – je neblahá (nejvýrazněji patrně ve Zj 13,18).

¹¹⁸ Číslo čtyřicet dva má negativní konotace také ve 2Kr 2,24, kde se vztahuje k počtu roztrhaných posměvačů, kteří dehonestovali proroka Elišu.

3.5 Desatero

Dělení Desatera na deset slov vychází z Ex 34,28; Dt 4,13 a 10,4. Tyto texty mluví o deseti slovech (הַדְּבָרִים עֲשָׂרֹת). Pro toto dělení nemáme v samotném textu Desatera (Ex 20,2-17 a Dt 5,6-21) přesvědčivá objektivní kritéria. Desatero nemá desetičlennou strukturu, proto je jeho členění na deset oddílů záležitostí, která nevychází z něho samého: „Forma je desetičlenná – jak tuto desetičlennost prakticky vymezit, je věc očividně druhotná a sporná“.¹¹⁹ „Především je však třeba zdůraznit, že *desetinnost* členění není prvkem textu samého, nýbrž tradice (vyjádřené už v biblickém kontextu)... motiv ‚desetice‘ vypovídá zřejmě spíše o funkci označeného útvaru než o jeho vnitřní struktuře.“¹²⁰

Počet deset při dělení Desatera klade tento text do určité spojitosti s hospodářskou a právní soustavou a tedy se všedním životem, neboť v hospodářském a správním životě dominovala desítková soustava, patrně odvozená od počtu prstů, jak se domnívá J. Heller,¹²¹ stejně jako M. Stern.¹²² To může být projev distance od sakrálních zákoníků. Uspořádání Desatera podle číslovky deset má tedy několik zásadních dopadů pro jeho porozumění:

- a. Desakralizující rozměr oproti „šekemskému dodekalogu“ (Dt 27,15–26), jehož dvanáctičlennost odkazuje na kultické užití.
- b. Souvislost s Hospodinovým nárokem. S desítkou souvisí výraz pro desátky, které patří Hospodinu, což předznamenává přístup a pojetí Desatera jako formulace stavu či jednání, které náleží Hospodinu nebo je s Hospodinem spojené.
- c. Vyjádření určité kvantitativní ucelenosti srov. Lv 26,26; 1S 1,8; Da 7,7.24; Gn 5 (10 praotců před potopou) a Gn 11 (10 praotců od potopy do Abrahama); Ž 32,2 (10 strun hudebního nástroje pro chválení Hospodina). 10 egyptských ran předcházejících vysvobození Izraele a darování Desatera (Ex 7-12) vypovídá o ochromení egyptského panteonu a demonstruje Hospodinovu převahu nad Egyptem (Ex 12,12; Nu 33,4). Po nich přestal egyptský vliv na Izrael a tak může být desítka výrazem stanovení určité hranice.

---

¹¹⁹ Prudký, Martin: Význam Desatera pro pluralistickou společnost. in Protestant č.5, 1998, s. 9.

¹²⁰ Prudký, Martin: Duo loci vel locus duplex unanimes. in Ministerium Verbi Divini. Sborník pro Pavla Filipiho. Farní sbor Českobratrské církve evangelické Praha – Vinohrady, Ekumenická rada církví, Praha 1996, s. 104.

¹²¹ Heller, Jan; Mrázek, Milan: Zákon a proroci. Kalich, Praha 1984, s. 23.

¹²² Pöhlmann, H. Georg; Stern, Marc: Desatero v životě židů a křesťanů. Vyšehrad, Praha 2005, s. 17.

Podobně se vyskytuje i časová lhůta deseti dnů pro něco závažného srov. Ex 12,3; Lv 16,29; 25,9; Jr 52,4; Ez 24,1. K určité ucelenosti odkazuje i význam slovesa, od něhož je číslovka 10 odvozena: עָשָׂר znamená sjednocovat, sbírat a potažmo i bohatnout.

Číslovka deset tedy může přispět k určitému zařazení Desatera do specifického a širokého kontextu, je formálním výrazem jeho uspořádání a její vliv má pomoci správně porozumět obsahu jeho sdělení. Funkce čísla 10 ve vztahu k Desateru je jeho specifikační charakteristika v oblastech vyjádřených body a - c.

3.6 Počty Jobova majetku

Líčení situace na počátku a konci knihy patří k rámci Jobova příběhu, který je většinou v próze, zatímco dialogy a monology v kapitolách 3:1-42:6 jsou v poezii. V tomto rámci se mimo jiné uvádí přesný počet Jobových synů, dcer a stád.

V úvodu o Jobovi čteme: „Narodilo se mu sedm synů a tři dcery. Jeho stáda čítala sem tisíc ovcí, tři tisíce velbloudů, pět set spřežení skotu a pět set oslic.“ (Jb 1,2.3)

Na závěr se říká: „Hospodin také změnil Jóbův úděl, poté co se modlil za své přátele, a dal mu všeho dvojnásob, než míval ... A Hospodin Jobovi žehnal ke konci více než na začátku, takže měl čtrnáct tisíc ovcí a koz, šest tisíc velbloudů, tisíc spřežení skotu a tisíc oslic. Měl také sedm synů a tři dcery.“ (Jb 42,10.12.13) Na konci Job dostane všeho dvojnásob, má dvakrát tolik všech stád, jenom dětí má jako na počátku: sedm synů a tři dcery. To je nápadná skutečnost, která se vymyká sdělení verše 42,10, totiž že Hospodin dal Jobovi všeho dvojnásob, než míval. Proč v 42,13 nečteme, že „měl také čtrnáct synů a šest dcer“?

Pečlivá práce s počty Jobova majetku, který se ve všech oblastech na konci zdvojnásobí, pouze v případě dětí zůstane stejný jako na počátku, znamená, že o ty první syny a dcery nepřišel, že mu budou vráceny, takže jich nakonec bude mít taky dvakrát tolik. To je závažnou zvěstí knihy Job, která je vyjádřena přesnými údaji o počtech Jobova majetku. Můžeme zde spatřovat náznak myšlenky vzkříšení, která je také součástí centrálního sdělení koncentrické struktury celé knihy Job.¹²³

Myšlenkou vzkříšení také vyústí kniha Job v Septuagintě, která za poslední údaje v Tenachu vkládá pozoruhodný dodatek. Je to pět veršů, ve kterých je o Jobovi mimo

¹²³ Vykupitel, který je živ a postaví se nad Jobovým prachem - viz můj článek *Jobova naděje* in Křesťanská revue LXXII, 8/2005, s. 222-224.

jiné psáno, že opět vstane z mrtvých spolu se všemi ostatními, které Pán vzkřísí (γράφονται δὲ αὐτὸν πάλιν ἀναστήσεσθαι μεθ' ὧν ὁ κύριος ἀνίστησιν).

Čísla udávající Jobův majetek na počátku a konci jeho knihy mají závažný zvěstný charakter, jsou jedním z nemnoha poukazů Tenachu na povstání k novému životu.

3.7 Počty Izraelců na poušti

Podobně přináší určitou teologickou výpověď porovnání počtu Izraelců při vyjítí z Egypta (Ex 38,26; Nu 1,46 a 2,32 shodně uvádí, že počet Izraelců, kteří byli v této době povoláni do služby, činil přesně 603 550) a po všech peripetiích čtyřiceti let putování po poušti (Nu 26,51 – „Toto byli Izraelci povoláni do služby, celkem šest set jeden tisíc sedm set třicet.“). ČEP k posledně uvedenému verši říká v poznámce „e“: „Poměrně malý úbytek lidu (1820) po čtyřicetiletém putování pouští (14,34) svědčí o nezměrné Boží milosti a trpělivosti.“

3.8 Souhrn

V Tenachu se setkáme s líčením událostí reflektujících určité historické děje za pomoci chronologických dat s výraznou číselnou symbolikou. Také tímto způsobem dostává biblická historiografie zvěstný charakter. Tyto „chronologické“ údaje a jejich zvěst je z textu patrnější než možnosti historických rekonstrukcí v pozadí biblických vyprávění. Dalšího stupně symbolizace pak nabývají tyto „chronologické“ údaje v apokalyptickém kontextu, kde jsou jejich pomocí „historická“ období představena ve své pozitivní či negativní kvalitě.

Číslovky mohou být spoluurčujícím faktorem pro celkový charakter textu, mohou poukazovat na jeho závažnost a na kontext, ve kterém mu má být rozuměno, jako je tomu na příkladu Desatera. V neposlední řadě může pečlivé porovnávání číselných údajů v kontextu jednoho literárního celku přinést zajímavou teologickou výpověď tohoto díla (knihy Numeri a Job).

ZÁVĚR

Čísla jsou důležitou součástí lidské komunikace. Dnes je jejich nejběžnější funkcí vyjadřovat množstevní údaje (udávat počty jednotek). Již při zběžném pohledu na funkci čísel ve starověku se ukazuje, že je zde jejich vliv patrný ještě v jiných významových rovinách. To zřejmě souvisí s hlubším vnímáním číselné symboliky, která pramení z pojetí světa jako propojeného řádu. Tam, kde není dění vnímáno jako nahodilé a svět jako neuspořádaný shluk, vyznačují čísla vztahy či svorníky událostí mezi nebem a zemí. Proto má číselná symbolika v textech starověkých kultur své mnohotvaré průměty.

Na konkrétní podoby těchto průmětů v rámci Tenachu se zaměřila předložená práce. Číselné funkce, tedy fungování numerických vztahů v hebrejských posvátných textech, jsem sledoval ve trojí rovině. Největší pozornost jsem věnoval fenoménu, který pro své objasnění vyžadoval i obsáhlejší teoretické rozpracování, a sice gematrii, která umožňuje vnímáním jednoho znakového systému jako písmen a čísel zároveň, průnik číselného vlivu do podoby slov.

Obzvláště u některých tvarů vlastních jmen se ukazuje, že zde mohlo mít číslo skrze vliv gematrie svoji formativní funkci. Příkladem takovýchto jmen může být Abram, Abraham, Sára, Hagar, Áron, David, Uza a patrně také jméno Hospodinovo. Dále se zdá být ovlivněno gematrií uvedení některých explicitních číselných údajů, jako je tomu v případě 318 Abramových zasvěcenců, v případě časových údajů interní chronologie Abrahamovského cyklu nebo v případě počtu Izraelců putujících po poušti.

Hutným závěrem této části může být teze, že mezi číselné funkce v Tenachu patří formativní vliv gematrie, kterou má smysl aplikovat jako jednu z metod synchronní exegeze vlastních jmen a číselných údajů.

Druhý celek této práce sledoval kompoziční funkci čísel ve formální výstavbě obzvláště poetických textů (žalmy a Tritoizajáš), ale i některých oddílů Tóry. Číslo tuto funkci nabývá díky cílenému počtu utvářejících elementů (oddílů, slov a písmen). Stejně jako v předchozím případě je převážná část této kapitoly věnována vybraným příkladům, které tuto číselnou funkci názorně ilustrují.

Na tomto poli bádání již panuje mnohem větší shoda než v předchozím případě a počet prací, které reflektují také tuto rovinu výpovědi biblických textů neustále přibývá.¹²⁴

Poslední sledovanou oblastí je zvěstná funkce čísel, která se v Tenachu uplatňuje díky obecně sdílené číselné symbolice. Ilustrace této číselné funkce jsou vzaty z chronologických údajů v historiografických a apokalyptických textech. Číselné symboly zde vypovídají o kvalitě jimi označených období a zařazují je do širšího kontextu.

V této oblasti je k dispozici patrně nejvíc poznatků a literatury, proto jsem se nesoustředil na symboliku jednotlivých čísel, ale zaměřil se na rozpracování této známé číselné symboliky se záměrem ukázat, jak se konkrétně podílí na formování zvěstného charakteru větších textových kompozic (např. Tóry a Předních proroků) i menších textových celků (např. Dekalogu).

Číselné funkce jsou tedy v předložené práci reflektovány skrze své tři různé průměty do podoby textu. Jednak do jednotlivých výrazů, jednak do kompozic textových oddílů a také do uvedení explicitních číselných údajů. V každé z těchto rovin se jedná o nástin (popis a ilustraci fenoménu), tedy o naznačení směrů, kterými je možno vést další bádání.

---

¹²⁴ Viz např. <http://www.labuschagne.nl/psalms.htm>.

Použitá literatura

Primární literatura

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona : český ekumenický překlad. 6. vyd. Praha : Biblická společnost, 1992.

Biblia Hebraica Stuttgartensia. 4. verbesserte Aufl., Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1990.

KAPLAN, Aryeh: *Sefer Jecira.* Český Těšín : Volvox globator, 1998.

Pirkej avot. Traktát babylónského talmudu s paralelním českým překladem a komentářem. Praha : Sefer, 1994.

Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1979.

Spisy apoštolských otců. Praha : Kalich, 1986.

SOUŠEK, Zdeněk (ed.): *Knihy tajemství a moudrosti I. Mimobiblické židovské spisy: Pseudepigrafy.* Praha : Vyšehrad, 1998.

SOUŠEK, Zdeněk (ed.): *Knihy tajemství a moudrosti II. Mimobiblické židovské spisy: Pseudepigrafy.* Praha : Vyšehrad, 1998.

Sekundární literatura

Monografie

BIČ, Miloš (ed.): *Výklady ke Starému zákonu III. Knihy naučné. Jób až Píseň písni.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998.

BENEŠ, Jiří: *Dvanáctka. Úvod do studia malých proroků.* Praha : Teologický seminář Církve adventistů s.d., 2006.

BOMAN, Thorleif: *Das hebräische Denken im Vergleich mit dem Griechischen.* Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1959.

BOTTÉRO, Jean: *Nejstarší náboženství Mezopotámie.* Praha : Academia, 2005.

COHEN, Abraham: *Talmud pro každého* Praha : Sefer, 2006.

DEURLOO, Karel A.: *Exodus a exil. Malá biblická teologie I.* Benešov : Eman, 2007.

DIVECKÝ, Jan: *Židovské svátky. Kalendářem od Pesachu do Purimu.* Praha : P3K, 2005.

DOHMEN, Christof; STEMBERGER, Günter: *Hermeneutik der Jüdischen Bibel und des Alten Testaments.* Stuttgart : Kohlhammer, 1996.

DORNSEIFF, Fr.: *Das Alphabet in Mystik und Magie.* ΣΤΟΙΧΕΙΑ VII. 2. Aufl., Wiesbaden : Fourier, 1979.

DREIFUSS, G.; REIMEROVÁ, J.: *Abraham, Člověk a symbol,* Brno : Nakladatelství Tomáše Janečka, 2006.

DREIZEHNTER, Alois: *Die Rhetorische Zahl, Quellenkritische Untersuchungen anhand der Zahlen der 70 und 700.* München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1978.

FISCHER, Oskar: *Der Ursprung des Judentums im Lichte Alttestamentliche Zahlensymbolik.* Leipzig : Dieterichsche Verlagsbuchhandlung, 1917.

FONTANA, David: *Tajemný jazyk symbolů.* Litomyšl : Paseka, 1994.

GLASSNER, Jean-Jacques: *Mezopotámie.* Praha : Nakl. Lidové noviny, 2004.

HALEVI, Z'ev Ben Shimon: *Cesta Kabaly.* Praha : Alternativa, 1997.

HELLER, Jan: *Symbolika čísel a její původ.* Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2003.

HELLER, Jan; MRÁZEK, Milan: *Zákon a proroci.* Praha : Kalich, 1984.

- HUTMACHER, H.A.: *Symbolik der biblischen Zahlen und Zeiten*. Paderborn : Schöningh, 1993.
- KOLTERMANN, Rainer: *Svět, člověk, Bůh*. Praha : Volvox globator, 2000.
- LANCASTER, Brian: *Judaismus*. Praha : Ikar, Knižní klub, 2000.
- LIMBECK, Meinrand: *Evangelium sv. Matouše*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství 1996.
- LIVA (LÖW), Jehuda ben Becelel: *Ner micva. O svátku Chanuka*. Překlad Jan Divecký. Praha : P3K, 2006.
- MANDEL, Gabriele: *Gezeichnete Schöpfung. Eine Einführung in das hebräische Alphabet und die Mystik der Buchstaben*. Wiesbaden : Marixverlag, 2004.
- PÖHLMANN, Horst Georg; STERN, Marc: *Desatero v životě židů a křesťanů*. Praha : Vyšehrad, 2005.
- SADEK, Vladimír: *Židovská mystika*. Praha : Fra, 2003.
- SCHEDL, Claus: *Zur Theologie des Alten Testaments. Der Göttliche Sprachvorhng in Schöpfung und Geschichte*. Wien : Herder, 1986.
- SCHEDL, Claus: *Geschichte des Alten Testaments. I. Band - Alter Orient und Urgeschichte. 2., vollständig umgearbeitete Auf.*, Innsbruck, Wien, München : Tyrola-Verlag, 1964.
- STEMBERGER, Günter: *Talmud a midraš. Úvod do rabínské literatury*. Praha : Vyšehrad, 1999.
- STEMBERGER, Günter: *Midrasch. Vom Umgang der Rabbinen mit der Bibel*. München : C. H. Beck, 1989.
- TOV, Emanuel: *Der Text der Hebräischen Bibel. Handbuch der Textkritik*. Stuttgart : Kohlhammer, 1997.
- TYRADELLIS, Daniel; FRIEDLANDER, Michal S.; HÜRLIMANN, Annemarie: *10 + 5 = Gott. Die Macht der Zeichen*. Berlin : Jüdisches Museum, 2004.
- WEINREB, Friedrich: *Zahl-Zeichen-Wort. Das symbolische Universum der Bibelsprache*. Weiler im Allgäu : Thauros, 1986.
- WEINREB, Friedrich: *Schöpfung im Wort. Die Struktur der Bibel in jüdischer Überlieferung*. Weiler im Allgäu : Thauros, 1989.
- WEISSKOPF, Richard: *Gematria, Buchstabenberechnung, Tora und Schöpfung im rabbinischen Judentum*. Tübingen 1975 - Nepublikovaná disertace (zkratka Weisskopf)
- WERLITZ, Jürgen: *Das Geheimnis der heiligen Zahlen. Ein Schlüssel zu den Rätseln der Bibel*. Wiesbaden : Marixverlag, 2004.
- ZIEMER, Benjamin: *Abram – Abraham. Kompositionsgeschichtliche Untersuchungen zu Genesis 14, 15 und 17*. Berlin : Walter de Gruyter, 2005.

Články

- ANTALÍK, Dalibor: Pojetí božství v předhelénistické Mezopotámii. CHLUP, Radek (ed.): *Bůh a bohové, pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha : Dharma Gaia, 2004, s. 9-30.
- DIEBNER, Bernd J.: Úvahy k eklesiologické hermeneutice TaNaKu jako kánonu. Konvokační přednáška na ETF UK z 28. 4. 2006.
- HEINZERLING, Rüdiger: „Einweihung“ durch Henoch? Die Bedeutung der Altersangaben. in Genesis 5. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 110 (1998), s. 581-589.
- K problémům velkých čísel ve Starém zákoně. *Evangelický týdeník Kostnické jiskry*, 1977, roč. 62, č. 6.

KLÍMA, Lukáš: Jobova naděje. *Křesťanská revue*, 2005, roč. 72, č. 8, s. 222-224.
PRUDKÝ, Martin: Význam Desatera pro pluralistickou společnost. *Protestant* 1998, č. 5, s. 8-11.
PRUDKÝ, Martin: Duo loci vel locus duplex unanimis. *Ministerium Verbi Divini. Sborník pro Pavla Filipiho*. Praha : Farní sbor Českobratrské církve evangelické Praha – Vinohrady, Ekumenické rada církví, 1996, s. 103-117.

Pomůcky

BAUER, W.; DÜMOTZ I.; GOLOWIN S.: *Lexikon der Symbole*. 13. Aufl., Wiesbaden : Fourier, 1992.
BibleWorks for Windows. Version 5.0.020.
COOPER, J. C.: *Illustriertes Lexikon der traditionellen Symbole*. Wiesbaden : Drei Lilien, 1986.
Encyclopaedia Judaica. Siebenter Band, Berlin : Eschol, 1932.
GESENIUS, Wilhelm: *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. Leipzig : F. C. W. Vogel, 1899.
HELLER, Jan: *Výkladový slovník biblických jmen*. Praha : CBS, 2003.
Judaic Classic Library. Version III by David Kantrowitz.
NEWMAN, Ja'akov; SIVAN, Gavri'el: *Judaismus od A do Z*. Praha : Sefer, 1992.
RINGGERN, H. (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament I-X*, Stuttgart : Kohlhammer, 1973n.

Internetové zdroje

<http://www.joerg-sieger.de/einleit/allgem/01spra/all08.htm>
<http://www.ruediger-heinzerling.de>
http://peterstaaden.de/weinreb/israel_koren_ueber_friedrich_w3.htm
<http://www.kabbala-info.net/start.htm>
<http://www.labuschagne.nl/psalms.htm>

Zkratky

ČEP = *Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona : český ekumenický překlad*. 6. vyd. Praha : Biblická společnost, 1992
TWAT = *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*
Weisskopf = WEISSKOPF, Richard: *Gematria, Buchstabenberechnung, Tora und Schöpfung im rabbinischen Judentum*. Tübingen 1975 - Nепublikovaná disertace
ZAW = *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*